

ΠΕΤΡΟΣ ΚΡΟΠΟΤΚΙΝ  
Η ΜΕΓΑΛΗ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ

Publications de « LA RÉVOLTE »

PIERRE ΚΡΟΠΟΤΚΙΝΕ

LA GRANDE  
RÉVOLUTION

Prix : 10 Centimes

PARIS  
Au Bureau de « LA RÉVOLTE »  
140, rue Mouffetard, 140

1893

ΔΕΥΤΕΡΗ ΕΚΔΟΣΗ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ Ἀρδην

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΑΡΔΗΝ 2006  
ΣΟΥΛΤΑΝΗ 8 - ΕΞΑΡΧΕΙΑ  
10683 ΑΘΗΝΑ  
ΤΗΛ. 210-3819264  
e-mail: ed\_ardin@hotmail.com

ΠΕΤΡΟΣ ΚΡΟΠΟΤΚΙΝ  
Η ΜΕΓΑΛΗ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ

Μετάφραση  
Σοφία Μπέλλητα

Σημειώσεις και Επιμέλεια Μετάφρασης  
Γιάννης Καρύτσας

---

- Το κείμενο του Κροπότκιν γράφηκε το 1889, με την ευκαιρία των 100 χρόνων από τη Γαλλική Επανάσταση.

- Οι σημειώσεις με την ένδειξη (1), ... είναι του Πέτρου Κροπότκιν.

- Οι σημειώσεις που βρίσκονται μετά το τέλος του κειμένου του Κροπότκιν είναι δικές μας.

Πρώτη Έκδοση: Ιανουάριος 1996  
Δεύτερη Έκδοση: Οκτώβριος 2006

## Η ΜΕΓΑΛΗ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ

Η Γαλλία γιόρτασε με λαμπρότητα την εκατοστή<sup>1</sup> επέτειο της Επανάστασης.

Αφού αποσιώπησε για πολύ αυτή την Επανάσταση και αποδοκίμασε αυτούς που έδωσαν τον ενθουσιασμό τους, την αντίθεση ενέργειά τους και τη ζωή τους για το μεγάλο σκοπό της χειραφέτησης του ανθρώπινου γένους, η μπουρζουαζία οικειοποιείται σήμερα την Επανάσταση και το έργο της· η ημέρα της πτώσης της Βαστίλλης<sup>2</sup> έχει μετατραπεί σε μία εθνική γιορτή<sup>3</sup> η εκατονταετηρίδα της Γαλλικής επανάστασης δοξάστηκε με μία επίδειξη που θα μείνει στην ιστορία.

Οι εργάτες ακολούθησαν το ρεύμα. Στις μεγάλες γιορτές υπάρχει κάτι το μεταδοτικό: "η χαρά της ζωής" καταλαμβάνει τις μάζες· ακόμα και οι πιο αδιάφοροι προσελκύνονται· και στις 14 Ιουλίου,<sup>2</sup> η αγροτική και εργατική Γαλλία γιορτάζει μαζί με την επίσημη Γαλλία.

Και πράγματι, η 14η Ιουλίου αποτελεί μία μεγάλη επαναστατική ημερομηνία μέσα στην ιστορία της ανθρωπότητας. Αυτή ακριβώς την ημερομηνία, το Παρίσι των ξυπόλητων εξεγείρεται.

Κατανοεί τη δύναμή του και δείχνει στις μελλοντικές γενιές ότι και οι σταθερότερες κυβερνήσεις γκρεμίζονται μπροστά στην πίεση των ασυγκράτητων λαϊκών μαζών. Τι άλλο ήταν οι μεγάλες ημέρες του 1848<sup>4</sup> και του 1871<sup>5</sup> παρά μόνο επαναλήψεις της 14ης Ιουλίου; Οι καρδιές μας δεν πάλλονται ακόμη μπροστά στη διήγηση των προετοιμασιών του Πραξικοπήματος της Αυλής και της αφύπνισης των προαστείων που σφυρηλατούν τις λόγχες τους, πυρπολούν τα διαπύλια<sup>6</sup> και εφορούν εναντίον του σκοτεινού φρουρίου,<sup>2</sup> που φοβέριζε το Παρίσι με τα κανόνια του και που μέσα στους πύργους του στέναζαν τα θύματα του Παλαιού Καθεστώτος. Πόσοι νέοι άνθρωποι κάθε εθνικότητας δεν αισθάνθηκαν την επαναστατική φλόγα να φουντώνει μέσα στις φλέβες τους στη θύμηση αυτών των γεγονότων;

Αλλά, αν γιορτάζουμε την Επανάσταση, δεν έχουμε πει ακόμη την αλήθεια γι' αυτή τη σημαντικότερη εξέγερση μέσα στην πολύχρονη εξελικτική πορεία της παγκόσμιας ιστορίας. Δεν έχουμε πει την αλήθεια για εκείνες τις πράξεις που έχουν πνιγεί κάτω από το κύμα των επίσημων ψευδών και των μύθων της μπουρζουαζίας, των επινοημένων με σκοπό την απόκρυψη από το λαό του επαναστατικού διδάγματος που θα μπορούσε να αντληθεί από τη μεγάλη εποποιΐα.

Το αστικό και το γιακωβίνικο<sup>7</sup> ψεύδος διαστρέφουν το έργο του λαού μέσα στην Επανάσταση. Ας προσπαθήσουμε, λοιπόν, να αποκαταστήσουμε το αληθινό νόημα της λαϊκής ενεργητικότητας.

Δύο μεγάλα ρεύματα προετοίμασαν και έκαναν την Επανάσταση. Το ένα δοξάζεται στους επίσημους λόγους. Εμείς πρέπει να υπενθυμίσουμε το άλλο, που αποσιωπάται ηθελημένα, επειδή ήταν αναρχικό. Το πρώτο, αυτό της θεωρίας, γεννήθηκε μέσα στην μπουρζουαζία. Το δεύτερο, αυτό της δράσης, αναπτύχθηκε μέσα στους κόλπους των λαϊκών μαζών, μέσα στους χωρικούς των κάμπων και στους προλεταρίους των μεγαλουπόλεων. Και η Επανάσταση δεν ήταν παρά η αλληλοϋποστήριξη και η συνά-

ντηση αυτών των δύο ρευμάτων μέσα στα πλαίσια ενός σκοπού που ήταν κατ' αρχάς κοινός.

Η Επανάσταση ήταν αυτή η αιφνίδια ανατροπή των θεσμών που για αιώνες ήταν βαθιά ριζωμένοι μέσα στη γη, που φαινόταν τόσο ακλόνητοι, τόσο αμετάβλητοι, ώστε ακόμα και οι δυναμικότεροι μεταρρυθμιστές δεν τολμούσαν να τους αμφισβητήσουν. Ήταν η πτώση, ο θρυμματισμός όλης της θεσμισμένης πραγματικότητας, κοινωνικής, θρησκευτικής, πολιτικής, οικονομικής, που για αιώνες χαρακτήριζε τη Γαλλία. Ήταν ο θρυμματισμός των υπάρχουσών ιδεών και των τρεχουσών εννοιών που αφορούσαν όλες τις εκδηλώσεις και τις πολυσύνθετες σχέσεις του συνόλου των ανθρώπων. Ήταν, επίσης, η εκκόλαψη των νέων αντιλήψεων για τις σχέσεις μεταξύ των πολιτών, των καινούργιων ιδεών που διαδόθηκαν διαμέσου της Ευρώπης, αναστατώνοντας τον πολιτισμένο κόσμο και κληροδοτώντας στον επόμενο αιώνα το δικό τους σύνθημα, τα δικά τους προβλήματα, την επιστήμη τους και τη δική τους οικονομική και ηθική ανάπτυξη.

Αλλά, ποια ήταν, λοιπόν, αυτή η ιδέα που εκκολλαπτόταν στους κόλπους της μπουρζουαζίας; Για να κρίνουμε τη σημασία, την αξία και την ουσία της, ας δούμε τα αποτελέσματά της.

Τα οργανωμένα, αστυνομικά και συγκεντρωτικά Κράτη που διαιρούν την Ευρώπη και τους λαούς της είναι δημιούργημα της επαναστατικής μπουρζουαζίας του 1789. Το συγκεντρωτικό κράτος, αυτός ο φοβερός μηχανισμός που κινητοποιεί υπό την εξουσία του κεφαλαίου εκατομμύρια ανθρώπων σε πολεμικές επιχειρήσεις και εκατομμύρια πυροβόλων, που θα ξεράσουν το θάνατο, θα ποτίσουν με αίμα τα πεδία των μαχών, θα φέρουν στα χωράφια την καταστροφή και στις οικογένειες το πένθος· αυτές οι περιοχές που καλύπτονται από ένα δίκτυο διαχειριστών, υπάκουων στις διαταγές μιας κεντρικής βούλησης και διορισμένων από τις Βουλές των αντιπροσώπων· αυτή η υπακοή των πολιτών στο νόμο· αυτή η λατρεία του νόμου, του κοινοβουλίου,

του δικαστηρίου και των ενεργειών τους· αυτό το δίκτυο σχολείων που υποστηρίζονται ή διευθύνονται από το Κράτος για να ενισχύουν τη λατρεία της εξουσίας και την παθητική υπακοή· οι οικονομικά ισχυροί, αυτοί οι βασιλιάδες του χρήματος, που κρατούν μέσα στα πουγγιά τους τη μοίρα των λαών, καθόσον είναι ικανοί να παρακινούν ή να συγκρατούν την πολεμική ορμή των κυβερνώντων· αυτή η βιομηχανία που συντριβεί κάτω από τους τροχούς της τον εργάτη, που της τον παραδίδει ευλαβικά το έθνος για την ευόδωση των κερδοφόρων δραστηριοτήτων της· αυτό το εμπόριο που συσσωρεύει τον πλούτο στα χέρια των σφετεριστών της γής, των ορυχείων και των εργοστασίων· αυτή η επιστήμη, τέλος, που ενώ εκατονταπλασιάζει τις παραγωγικές δυνάμεις της ανθρωπότητας, απελευθερώνοντας συνολικά τη σκέψη, ταυτοχρόνως θέλει να τις υποτάξει στη δικαιοδοσία των ισχυροτέρων. Όλα αυτά, λοιπόν, δεν υπήρχαν πριν την Επανάσταση, αλλά αποτελούσαν το όνειρο της αγγλικής και της γαλλικής μπουρζουαζίας πολύ πριν το 1789.

Είχαν συλλάβει και μελετήσει αυτή την πολιτική και οικονομική οργάνωση πολύ καιρό πριν την έκρηξη της Επανάστασης. Μπορεί κάποιος να την αναγνωρίσει αυτή την πολιτική και οικονομική οργάνωση μέσα σε χιλιάδες συγγράμματα –βιβλία και φυλλάδια–, απ' όπου οι άνθρωποι της Επανάστασης άντλησαν πολύ αργότερα την έμπνευσή τους, την εσκεμμένη ενεργητικότητα τους.

Η γαλλική μπουρζουαζία γνώριζε αυτό που ήθελε. Το ιδεώδες της ήταν να δημιουργήσει ένα σύνταγμα πάνω στα πρότυπα του αγγλικού συντάγματος· να περιορίσει το Βασιλιά στο να βάζει απλώς την υπογραφή του· να παραδώσει την εξουσία στα χέρια του αστικού κοινοβουλίου· να συγκεντροποιήσει την κυβέρνηση, κατά τον τρόπο της αρχαίας Ρώμης, και να της αναθέσει την αρμοδιότητα για τους φόρους, για τα δικαστήρια και τις στρατιωτικές δυνάμεις, για τα σχολεία και για το εμπόριο όλης της επικράτειας· να διακηρύξει την ελευθερία των εμπορικών συ-

ναλλαγών, να αφήσει ελεύθερο το έδαφος για την εκμετάλλευση του εργάτη, που θα είναι ανυπεράσπιστος μπροστά στους εκμεταλλευτές του. Όλα αυτά θα επιτελούνταν υπό την προστασία του Κράτους, που θα ευνοούσε τον πλουτισμό των ιδιωτών και τη συγκέντρωση μεγάλων περιουσιών, εν ονόματι της ισότητας στην υποταγή και της ελευθερίας στη μονοπωλιακή κερδοσκοπία.

Όταν παρουσιάστηκε η ευκαιρία για να πραγματοποιήσει το όνειρό της, η μπουρζουαζία, ισχυρή λόγω της γνώσης της και του πολιτικού ιδεώδους της και χωρίς τον παραμικρό δισταγμό, κινητοποιήθηκε με μία αδιάκοπη και συνειδητή ενεργητικότητα, που ποτέ δεν είχε ο λαός, γιατί του έλειπε ένα εσκεμμένο και επεξεργασμένο ιδεώδες, ικανό να αντιταχθεί στο ιδεώδες της μπουρζουαζίας.

Αλλά, για την επίτευξη του σκοπού της μπουρζουαζίας απαιτούνταν η δύναμη –η φυσική δύναμη–, η αφοσίωση, η περιφρόνηση του θανάτου απέναντι στους εχθρούς. Χρειαζόταν να κινητοποιηθούν οι μάζες για να προχωρήσουν εναντίον των παλιών θεσμών, για να πραγματοποιήσουν το έργο της κατεδάφισης. Χρειαζόταν, μαζί με τις ιδέες, και η δράση.

Αυτό το ρεύμα της δράσης γεννήθηκε μέσα στους κόλπους του λαού. Στην αρχή, η μπουρζουαζία το υποβοηθούσε και καλούσε τη λαϊκή δύναμη να επιτεθεί εναντίον της Μοναρχίας, υπολογίζοντας ότι αργότερα, όταν ο λαός θα δρούσε εναντίον των προνομίων της Τρίτης Τάξης,<sup>8</sup> θα μπορούσε να δαμάσει τη λαϊκή ορμή.

Είναι αυτόν τον παντοδύναμο λαϊκό αγώνα που αγνοούν στους επίσημους λόγους. Αυτή την εξέγερση, που διήρκεσε τέσσερα χρόνια και που επέτρεψε στην μπουρζουαζία να πολεμήσει και να νικήσει τη Βασιλεία, την αναφέρουν με πόνο, με μια λύπη στα χείλη· την αποκαλούν «αξιολύπητη υπερβολή· υπερβολή των ληστών».

Το έργο αυτών που οι παππούδες μας ονόμαζαν αναρχικούς,

το έργο που ήταν πράγματι αναρχικό ως προς την ουσία του και ως προς τις μεθόδους του, και το οποίο οι αστοί ιστορικοί αποσιωπούν, θα επιχειρήσουμε να το κάνουμε γνωστό σε γενικές γραμμές, εκφράζοντας τη λύπη μας που δεν μπορούμε να εισέλθουμε σ' όλες τις λεπτομέρειες, από τις οποίες η κάθε μία έχει τη δική της σπουδαιότητα. Θα προσπαθήσουμε να το γνωστοποιήσουμε στους σημερινούς αναρχικούς, διότι η μελέτη των αγώνων του παρελθόντος αποτελεί το καλύτερο μάθημα για τους αγωνιστές του αύριο.

Η βασική ιδέα της μπουρζουαζίας για την πολιτική ήταν η αντιπροσωπευτική κυβέρνηση μέσα σ' ένα παντοδύναμο Κράτος, ικανό να διαχειρίζεται όλη τη ζωή των πολιτών, ένα Κράτος όπως ακριβώς το είχαν σκεφτεί οι νομομαθείς της αρχαίας Ρώμης.

Για την οικονομία, η βασική ιδέα της μπουρζουαζίας ήταν εξίσου σαφής. Η γαλλική μπουρζουαζία είχε διαβάσει και μελετήσει τον Τυργκό<sup>9</sup> και τον Άνταμ Σμίθ,<sup>10</sup> τους δημιουργούς της πολιτικής οικονομίας. Γνώριζε ότι στην Αγγλία οι θεωρίες τους είχαν ήδη εφαρμοστεί και ζήλευε τους πέραν της Μάγχης γείτονές της για την ισχυρή οικονομική τους οργάνωση καθώς και για το πολιτικό τους σύνταγμα. Ονειρευόταν την εκμετάλλευση του εδαφικού πλούτου, που παρέμενε ανεκμετάλλευτος στα χέρια των γαιοκτημόνων, και είχε ως συμμάχους της σ' αυτή της τη βλέψη την αγροτική μικρομπουρζουαζία, μία σημαντική δύναμη μέσα στα χωριά ακόμη και πριν την Επανάσταση, η οποία πολλαπλασίασε τον αριθμό της. Διέβλεπε ήδη την ανάπτυξη, με τη βοήθεια της μηχανής, της βιομηχανίας και της παραγωγής, διαισθανόταν το εμπόριο και την εξαγωγική δραστηριότητα στις πέρα από τους ωκεανούς αποικίες, στις αγορές της Αμερικής: διαισθανόταν τις μεγάλες επιχειρήσεις και τις κολοσσιαίες περιουσίες.

Αλλά για να γίνουν αυτά χρειαζόταν, κατ' αρχάς, να συντρίβούν τα δεσμά που κρατούσαν τους χωρικούς δεμένους με τη

γη· χρειαζόταν να απελευθερωθούν από τη δουλοπαροικία για να εγκαταλείψουν το χωριό και να συσσωρευτούν στην πόλη, ούτως ώστε να μεταφερθεί ο πλούτος, αλλάζοντας αφεντικό, στα ταμεία των βιομηχάνων, και αυτών των ίδιων των «ελεύθερων» πια χωρικών να τους λείπει ακόμα και το ψωμί.

Χρειαζόταν τάξη στα οικονομικά του Κράτους για να πληρώνονται ευκολότερα οι φόροι και να είναι πιο προσοδοφόροι στο θησαυροφυλάκιο. Χρειαζόταν αυτό που υποκριτικά ονομάζουμε «ελευθερία του εμπορίου και της βιομηχανίας»: καθόλου συντεχνίες, πρωτομάστορες (jurandes)<sup>11</sup> και προσωπικές κυριαρχίες που παρεμποδίζουν την εκμετάλλευση· καθόλου κρατικοί έμπορες που εμποδίζουν τη γεννώμενη βιομηχανία· καθόλου εσωτερικά τελωνεία, ούτε απαγορευτικοί νόμοι. Απόλυτη ελευθερία των συναλλαγών.

Και για να πραγματοποιηθούν όλα αυτά, η μπουρζουαζία έπρεπε να συντρίψει την εξουσία της Αυλής, της Αριστοκρατίας και του Κλήρου, να οργανώσει το Κράτος και να αναλάβει τη διεύθυνσή του.

Ιδού, λοιπόν, το πρόγραμμα της μπουρζουαζίας στα πρόθυρα της Επανάστασης: ένα πρόγραμμα σαφώς καθορισμένο, όπου όλα συνέχονται, εναρμονίζονται και συμπληρώνονται.

Οπωσδήποτε, θα ήταν άδικο να υποστηρίξουμε ότι οι αστοί κινούνταν αποκλειστικά από αυστηρώς εγωϊστικούς σκοπούς.

Οι καλύτεροι αντιπρόσωποι της Τρίτης Τάξης είχαν πει απ' αυτή την υπέροχη πηγή της φιλοσοφίας του 18ου αιώνα, από την οποία αναδύθηκαν όλες οι μετέπειτα μεγάλες ιδέες. Το εξόχως επιστημονικό πνεύμα αυτής της φιλοσοφίας, ο κατά βάθος ηθικός χαρακτήρας της, τότε που περιγελούσε ακόμη τη συμβατική ηθική, η εμπιστοσύνη της στο νου, τη δύναμη και το μεγαλείο του ελεύθερου ανθρώπου που ζει ανάμεσα σε ίσους και το μίσος της για τους δεσποτικούς θεσμούς ξαναβρίσκονται στους επαναστάτες. Από πού αλλού, λοιπόν, θα αντλούσαν τη δύναμη της πίστης, που την επιβεβαίωσαν κατά τη διάρκεια του αγώνα;

Πρέπει, επίσης, να αναγνωρίσουμε ότι αυτοί οι ίδιοι που εργάστηκαν περισσότερο για την πραγματοποίηση του προγράμματος του πλουτισμού πίστευαν ειλικρινά πως ο πλουτισμός των ιδιωτών θα ήταν το καλύτερο μέσο για να πλουτίσει όλο το έθνος.

Όσο μεγάλες και αν ήταν οι αφηρημένες ιδέες της ελευθερίας, της ισότητας και της ελεύθερης προόδου που ενέπνεαν τους πιο ειλικρινείς αντιπροσώπους της μπουρζουαζίας του 1789-1793, είναι με βάση το πρακτικό τους πρόγραμμα, με βάση τις εφαρμογές της θεωρίας τους που πρέπει να τους κρίνουμε.

Η αφηρημένη ιδέα παραμένει ασαφής ως προς το πώς θα εκφραστεί μέσα στα γεγονότα της πραγματικής ζωής. Κοιτάζτε τους σοσιαλιστές των ημερών μας που αντλούν την έμπνευσή τους, τον ενθουσιασμό τους από το μεγαλείο της κοινής ιδέας, από την ευτυχία των μαζών. Αλλά, τι διαφορά αντιλήψεων υπάρχει στις θεωρίες τους για την εφαρμογή αυτού του ιδεώδους! Για κάποιους ο σοσιαλισμός είναι η απελευθέρωση του ανθρώπινου γένους, ενώ για άλλους σημαίνει απλώς μια βελτίωση των μισθών. Επιπλέον, μεταξύ αυτών των δύο ακραίων τοποθετήσεων, λαμβάνουν χώρα πλείστες παραλλαγές του τρόπου με τον οποίο πρέπει να εφαρμοστεί το σοσιαλιστικό ιδεώδες. Η αφηρημένη ιδέα μπορεί να αποτελέσει την αφορμή για πολύ διαφορετικά προγράμματα. Δεν είναι, λοιπόν, στο επίπεδο της ιδέας, αλλά σ' αυτό του προγράμματος που πρέπει να κατευθύνουμε την κρίση μας.

Αν, λοιπόν, από τη μία πλευρά είναι δίκαιο να αναγνωρίσουμε ότι η μπουρζουαζία του 1789 εμπνεόταν από τις ιδέες της ελευθερίας και της ισότητας, της οικονομικής, πολιτικής και θρησκευτικής απελευθέρωσης, πρέπει, από την άλλη, να υπογραμμίσουμε ότι αυτές οι ιδέες, όταν συγκεκριμενοποιούνταν, εκφράζονταν προγραμματικά με τον εξής διττό τρόπο: πρώτον, απεριόριστη ελευθερία στη χρησιμοποίηση όλου του φυσικού πλούτου και στην εκμετάλλευση της ανθρώπινης εργασίας, χωρίς καμία εγ-

γύηση για τα θύματα αυτής της εκμετάλλευσης· δεύτερον, συγκέντρωση των εξουσιών για να εξασφαλιστεί και να στερεωθεί η ελευθερία της εκμετάλλευσης, δηλαδή το Κράτος των γιακωβίνων, μία δουλκή απομίμηση του ρωμαϊκού Κράτους.

Και ο λαός; Ποια ήταν η δική του ιδέα;

Ο λαός είχε και αυτός αντλήσει από τη φιλοσοφία του αιώνα. Οι ιδέες των μεγάλων στοχαστών, συστηματοποιημένες, αναπτυσσόμενες και εκλαϊκευμένες στη Γαλλία, διαπερνούσαν ανεπαίσθητα τα μυαλά αυτών που μοχθούσαν με το αλέτρι, με το αμόνι ή με τη λίμα. Εμπνέονταν από τις μεγάλες αρχές της ελευθερίας, επιθυμούσαν ένα ευτυχισμένο μέλλον για όλους. Και όταν ξαναδιαβάζουμε τα κείμενα της εποχής, εκπλησσόμαστε από το πλήθος των ξεκάθαρων σοσιαλιστικών και κομμουνιστικών ιδεών, που προωθήθηκαν μέσα στο λαό από αστούς, όπως ο Σιεγές<sup>12</sup> ή ο Μπρισό,<sup>13</sup> που είχε πει, πριν από τον Προυντόν, ότι "Η ιδιοκτησία είναι κλοπή".

Μια ασαφής έμπνευση κομμουνισμού και αναρχίας διήγειρε τις λαϊκές μάζες. Για να πειστεί κανείς γι' αυτό, θα αρκούσε να ξαναδιαβάσει τον Ρουσσώ, τα φιλοσοφικά συγγράμματα και τα αισιόδοξα μυθιστορήματα αυτής της εποχής.

Αλλά, ενώ στους κόλπους των αστών όλες οι ιδέες της απελευθέρωσης εκφράζονταν με ένα συνολικά επεξεργασμένο πρόγραμμα για την πολιτική και οικονομική οργάνωση της κοινωνίας, κανείς δεν παρουσίαζε στο λαό αυτές τις ολικά επεξεργασμένες ιδέες παρά μόνο με τη μορφή μιας σειράς αρνήσεων, χωρίς ποτέ να του μιλήσουν γι' αυτό που θα αντικαθιστούσε τους κατηρημένους θεσμούς. Μιλούσαν στο λαό, αποφεύγοντας τις διευκρινίσεις, όπως ακριβώς κάνουν πολλοί σοσιαλιστές των ημερών μας. Συνειδητά ή όχι έμοιαζαν να υποστηρίζουν: "Για ποιο λόγο να μιλήσουμε στο λαό για τον τρόπο με τον οποίο θα οργανωθεί αργότερα! Διαθέτει μόνον τη δύναμη της επίθεσης, την ενεργό διάθεση για κατάλυση των απαρχαιωμένων θεσμών. Αυτό μόνο ζητάμε απ' αυτόν· όσο για τα άλλα ζητήματα, θα δού-

με αργότερα πώς θα τα διευθετήσουμε”.

Δε μιλούσε ποτέ κανείς στο λαό για το μέλλον. Εμοιαζαν να φοβούνται μήπως ελαττωθεί η επαναστατική ενεργητικότητά του και δεν απέβλεπαν παρά μόνο στα αισθήματά του. Κατάγγελλαν τις καταχρήσεις και έλεγαν στο λαό: “Ξεσηκώσου! Όλα θα διευθετηθούν προς το καλύτερο!” Πόσοι σοσιαλιστές και αναρχικοί παλεύουν ακόμη για τον ίδιο σκοπό! Ανυπόμονοι να επισπεύσουν την ημέρα της εξέγερσης, επεξεργάζονται ακόμη θεωρίες στην απόπειρά τους να οργανώσουν τη μελλοντική κοινωνία!

Και η λαϊκή ιδέα, επίσης, εκφραζόταν μόνο αρνητικά: “Να κάψουμε τα τετράδια των χρεών! Κάτω η δεκάτη! Κάτω η Madame Veto!”<sup>14</sup> Οι αριστοκράτες στην κρεμάλα! Αλλά, σε ποιον θα ανήκε η ελεύθερη γη; Σε ποιον θα ανήκε η δύναμη του κράτους, που έφευγε από τα χέρια της Madame Veto και καθίστατο μ’ ένα πρωτοφανέρωτο τρόπο, μέσα στα χέρια των γιακωβίνων, μία τρομερή εξουσία;

Είναι αμφίβολο ακόμα και το εάν ετέθησαν αυτά τα ερωτήματα. Και μόνον αργότερα, κατά τη διάρκεια της Επανάστασης, μίλησαν γι’ αυτά τα ζητήματα στο λαό, σκοπεύοντας να τον μεταστρέψουν –ή καλύτερα να τον διαστρέψουν– προς το αστικό ιδεώδες.

Αλλά, όσο ισχυρό και αν είναι αυτό το ιδεώδες, το χωρίζει ακόμη μία άβυσσος από την πραγμάτωσή του. Η μπουρζουαζία θα παρέμενε εντελώς ανίσχυρη, εάν ο λαός δεν της παρείχε τη δύναμή του, την επαναστατική του ορμή, τις εξεγέρσεις του, τη Ζακερί<sup>15</sup> του, που επέτρεψαν στους αστούς να καταλύσουν το Παλαιό Καθεστώς.

Οι ιστορικοί μάς μίλησαν με έμφαση για την 14η Ιουλίου,<sup>2</sup> για την επαναστατική κινητοποίηση των αστών στις αρχές της Επανάστασης. Δεν πρόκειται παρά για μύθο που κατασκευάστηκε αργότερα. Αντιθέτως, εκείνο που μας εξέπληξε σε όλες μας τις μελέτες για την Επανάσταση είναι η νομιμοφροσύνη της μπουρ-

ζουαζίας απέναντι στη βασιλική εξουσία, η νομιμοφροσύνη της πριν το 1789, η νομιμοφροσύνη της μετά το 1789 και μέχρι τον Ιούνιο του 1792.<sup>16</sup> Για έναν Επρεμεσνίλ,<sup>17</sup> πόσο μεγάλο πλήθος δουλοπρεπών!

Τότε που η Επανάσταση μαινεται, που η ανατολική Γαλλία φλέγεται, που ο λαός παντού σπάει τα δεσμά του, η στάση της μπουρζουαζίας είναι σιχαμερή. Μπορεί κάποιος απλώς να ρίξει μία ματιά στις ακόλουθες γραμμές της “Επανάστασης” του Ενγκάρ Κινέ<sup>18</sup> (κεφάλαιο πρώτο, σελίδα 342):

“Το 1792, η Δέσχη των Γιακωβίνων είναι ακόμη εντελώς φιλοβασιλική· θέλει να αποπέμψει τον Μπιγιώ-Βαρέν<sup>19</sup> που τόλμησε να αμφισβητήσει τη Μοναρχία. Τον ίδιο καιρό, ο Ροβεσπιέρος,<sup>20</sup> περίπου τρεις μήνες πριν την πτώση της Μοναρχίας, θέτει στα σοβαρά το ερώτημα: Τι είναι η Δημοκρατία; Καθ’ όλη τη διάρκεια της Νομοθετικής,<sup>21</sup> όταν, μακριά από το βήμα, εκπαιδεύει το λαό μέσα από την εφημερίδα του, υπερασπίζεται μέχρις εσχάτων τη Συνταγματική Μοναρχία. Ούτε μία λέξη που θα μπορούσε να προετοιμάσει το λαό για την ανατροπή που ερχόταν. Και μόνο την 7η Ιουλίου του 1792, δηλαδή δυόμισυ μόλις μήνες πριν την Ανακήρυξη της Δημοκρατίας,<sup>22</sup> οι δημοκράτες δίνουν μέσα στη Νομοθετική τον όρκο να υπηρετούν τη Δημοκρατία.”<sup>(1)</sup>

Αυτά το 1792. Αλλά, τι ήταν το 1789; Για μας είναι ξεκάθαρο ότι η δύναμη της επίθεσης προήλθε από τον εξεγερμένο λαό. Χωρίς αυτόν δε θα είχε γίνει η Επανάσταση.

Υποστηρίζοντας ότι οι χωρικοί και οι προλετάριοι των πόλεων έκαναν μόνοι τους την Επανάσταση, ερχόμαστε σε αντίθεση με τους ιστορικούς. Αυτοί πιστεύουν ότι η μπουρζουαζία εκδήλωσε τον επαναστατικό της χαρακτήρα από το ξεκίνημα της Επανάστασης και κατόρθωσε να πάρει με το μέρος της το λαό. Αλλά, ας ξαναδιαβάσει κάποιος αυτούς τους ιστορικούς χωρίς να φενακιστεί από τις πομπώδεις εκφράσεις τους, ας ερευνησει καλύ-

(1). Για να επιβεβαιώσετε την ορθότητα του γεγονότος, μπορείτε να συμβουλευτείτε τον Μονιτέρ.<sup>23</sup>



τερα τα γεγονότα παρά τα συμπεράσματα των ιστορικών, και τότε, εν αντιθέσει προς το δήθεν επαναστατικό χαρακτήρα της, θα εκπλαγεί από τη δειλία της μπουρζουαζίας.

Αν η ελευθερία δεν είχε άλλους υπερασπιστές, θα βρισκόμασταν ακόμη υπό την κυριαρχία του Παλαιού Καθεστώτος. Η μπουρζουαζία υπέμενε, χωρίς να εξεγείρεται, το δεσποτισμό και την αλαζονεία της Αυλής όχι μόνον πριν το 1789 αλλά ακόμη και το 1789 και το 1790, εν τω μέσω της Επανάστασης· η στάση της είναι σχεδόν δουλοπρεπής. Η γλώσσα της Συνέλευσης είναι ειλικρινά ανυπόφορη. Οι αναφορές της προς το Βασιλιά γίνονται με ένα δουλικό ύφος. Η Συνέλευση δεν ενθαρρύνεται παρά μόνο όταν η βασιλική εξουσία κάμπτεται, κονιορτοποιείται από τα κτυπήματα του λαού.

Επί τέσσερα ολόκληρα χρόνια, οι αστοί δεν κάνουν τίποτε άλλο παρά να ακολουθούν, εκόντες άκοντες, τη λαϊκή επαναστατική έξαρση. Και ενώ ήδη κατά το 1793, ο Δήμος του Παρισιού είναι, κατά το μάλλον ή ήττον, κομμουνιστικός, δε βλέπουμε τον Ροβεσπιέρο και τους άλλους να προτείνουν το αγγλικό Σύνταγμα;

Αλλά, ας μη βιαζόμαστε. Ας επανέλθουμε στο 1789.

Ο μύθος που με επιμέλεια μας έφτιαξαν για την 14η Ιουλίου είναι αρκετά γνωστός:

“Η Εθνοσυνέλευση συνεδρίαζε. Μέτα από δύο μήνες διασταγμών, οι τρεις τάξεις –ο Κλήρος, οι Ευγενείς και η Τρίτη Τάξη– βρίσκονταν ενωμένες. Η εξουσία γλιστρούσε από τα χέρια της Αυλής.

Τότε προετοιμάζεται το πραξικόπημα. Το συγκεντρωμένο γύρω από το Παρίσι πλήθος θα διαλύσει τη Συνέλευση. Την 11η Ιουλίου, η Αυλή αποφασίζει να δράσει. Ο Νεκέρ<sup>24</sup> αποπέμπεται από το Υπουργείο και εξορίζεται. Την 12η Ιουλίου, το μαθαίνει το Παρίσι· οι πολίτες ξεχύνονται στους δρόμους, μεταφέροντας την προτομή του Νεκέρ. Στο Παλάτι, ο Ντεμουλέν<sup>25</sup> αγορεύει· ξεφυλλίζουν τα δένδρα για να σχηματίσουν το πράσινο εθνόση-

μο. Ξεσηκώνουν τα προάστεια, που σφυρηλατούν 50.000 λόγχες σε 36 ώρες· προχωρούν προς τη Βασιτίλλη, που μετά από λίγο κατεβάζει τις γέφυρές της. Η Επανάσταση πέτυχε την πρώτη της νίκη.

Το νέο διαδίδεται στην επαρχία και προκαλεί παντού ανάλογες εξεγέρσεις. Διεισδύει στα χωριά και οι πύργοι των αρχόντων πυρπολούνται. Τότε ο Κλήρος και οι Ευγενείς παραιτούνται, τη νύχτα της 4ης Αυγούστου,<sup>26</sup> από τα φεουδαρχικά τους δικαιώματα. Η φεουδαρχία έπαυσε να υπάρχει.

Εάν οι χωρικοί εξεγείρονται ακόμη, δεν είναι παρά ληστές μισθοδοτούμενοι από την Αυλή ή από τους Άγγλους, που ενδιαφέρονται να διατηρείται η αταξία. Γι' αυτό οι πατριώτες των δημοτικών αρχών θέλουν να θέσουν ένα τέλος στην αναρχία, εκτελώντας τους ληστές. Και αν η Επανάσταση συνεχίζεται, αιτία είναι οι Αριστοκράτες και η Αυλή που δε θέλουν να υποταχθούν στις μεγάλες αρχές του 1789. Επίσης, ανακηρύσσεται η Δημοκρατία και οι επαναστατικές ομάδες αρχίζουν να αλληλοσφάζονται, έως ότου ο Θέρμιδορ<sup>27</sup> φέρει στην εξουσία την αντίδραση”.

Αυτός είναι ο μύθος της μπουρζουαζίας.

Λοιπόν, από την αρχή μέχρι το τέλος αυτός ο μύθος είναι ψευδής. Ψευδής ως προς την αφήγηση των γεγονότων και διπλά ψευδής ως προς την ερμηνεύσή τους.

Η Επανάσταση δε χρονολογείται από την 14η Ιουλίου. Είχε αρχίσει από τον Ιανουάριο του 1789 ή καλύτερα από το χειμώνα του 1788.

Αν οι διαμαρτυρίες, το 1788, των Parlements<sup>28</sup> είχαν κάποια σημασία, δεν οφειλόταν βέβαια στους βλάκες που επιδίδονταν σε ρητορείες κοντά στις αυλές των δικαστηρίων. Ήταν η παρέμβαση του λαού που προσέδωσε, μερικές φορές, σε αυτές τις διαμαρτυρίες έναν επιβλητικό και επαναστατικό χαρακτήρα. Σε πολλά μέρη, οι εργάτες των πόλεων, επωφελούμενοι από τις διαμάχες μεταξύ των κυβερνώντων, εξεγείρονταν, ελπίζοντας να

τελειώνουν με τους αριστοκράτες εκμεταλλευτές.

Η Βασιλεία δε θα είχε συγκαλέσει τις Γενικές Τάξεις,<sup>29</sup> αν είχε να αντιμετωπίσει μόνο τις πλατωνικές διαμαρτυρίες των κυρίων των Parlements.

Αλλά ήταν ο λαός που συγχρόνως ξεσηκωνόταν. Το “άγριο θηρίο”, ο “λυσσασμένος ελέφαντας” (έτσι χαρακτηρίζει ο κύριος Τεν<sup>30</sup> το λαό, με μία αναμφιβόλως... ακαδημαϊκή γλώσσα) δυνάμωνε τη φωνή του. Έπρεπε αυτό το “θηρίο” να το δαμάσουν. Αλλά, η Αυλή αισθανόταν ανίκανη για ένα τέτοιο εγχείρημα, χωρίς την αρωγή της μπουρζουαζίας. Αποφάσισε, λοιπόν, να συγκαλέσει τους αντιπροσώπους της μπουρζουαζίας.

Εξάλλου, ο λαός, από το χειμώνα του 1788, δεν πλήρωνε πλέον τα χρέη στους άρχοντες. Είναι αληθές ότι ενθαρρυνόταν να μην τα πληρώνει από τους αστούς. Αληθεύει, επίσης, ότι η μπουρζουαζία του 1789 είχε την ευθυκρισία να κατανοήσει πως, χωρίς μια λαϊκή εξέγερση, δε θα επικρατούσε ποτέ πάνω στην απόλυτη μοναρχική εξουσία. Εννοείται, ακόμα, ότι ο λαός ωθήθηκε στην εξέγερση από κάποιες συζητήσεις των Συνελεύσεων των Ευγενών, που συζητούσαν ήδη την κατάργηση των φεουδαρχικών δικαιωμάτων. Οι Επαναστάσεις δεν είναι αποτέλεσμα της απόγνωσης, όπως μας διαβεβαιώνουν οι Μπλανκιστές,<sup>31</sup> που φρονούν ότι από το μέγιστο κακό μπορεί να γεννηθεί το καλό. Αντιθέτως, ο λαός του 1789 είχε διαβλέψει κάποια λάμψη της προσεχούς του απελευθέρωσης και γι' αυτό εξεγειρόταν μ' όλη του την καρδιά.

Αλλά, δεν αρκούσε να ελπίζει· έπρεπε να ενεργήσει, να πληρώσει με το τομάρι του τις πρώτες εξεγέρσεις, αυτές που προετοιμάζουν τις Επαναστάσεις. Μια τέτοια κινητοποίηση δεν μπορούσε να προέλθει παρά μόνο από το λαό και όχι από την μπουρζουαζία.

Τότε που ακόμη η στάση τιμωρούνταν με φοβερά βασανιστήρια και με απαγχονισμούς, οι χωρικοί ήδη εξεγείρονταν.

Από το Νοέμβριο του 1788, αυτές οι εξεγέρσεις γενικεύονται

τόσο στο ατομικό όσο και σε συλλογικό επίπεδο. Βεβαίως, όλο και περισσότερο μετατρέπονται σε συλλογικά ενεργήματα, στο βαθμό που ο λαός αποκτά μεγαλύτερο θάρρος. Η γενίκευσή τους φαίνεται και από τις αναφορές των επιστατών που γράφουν προς τον Υπουργό ότι θα είναι αδύνατο, αν χρειαστεί, να κατασταλούν. Όλες αυτές οι εξεγέρσεις γίνονται χωρίς μάταιες αγορεύσεις, αλλά με καλά ρόπαλα. Αν τις εκτιμήσουμε ξεχωριστά, καμία δεν είναι από μόνη της σημαντική· όλες μαζί, όμως, υποσκάπτουν το Κράτος εκ θεμελίων.

Τον Ιανουάριο γινόταν οι εκλογές· συνέτασσαν τα Τετράδια των Παραπόνων. Αλλά ο χωρικός αδιαφορεί για κάτι τέτοια. Σαν πρακτικός άνθρωπος που είναι πρωτίστως, δε βασίζεται στους αντιπροσώπους του· εξεγείρεται. Αρνείται τις αγγαρείες προς τον άρχοντα και προς το Κράτος. Πότε εδώ και πότε εκεί, κάποιος άρχοντας εκτελείται από τις Jacques, από τις μυστικές δηλαδή ενώσεις που αναδύονται αυθόρμητα μέσα από τους κόλπους των μαζών, χωρίς κανονισμούς και κεντρική οργάνωση, και που συγκροτούνται μέσα σε μυστικές συνεδριάσεις από κάποιους φίλους που γνωρίζονται και δρουν από κοινού. Οι φοροεισπράκτορες αντί για χρήματα εισπράττουν ροπαλιές· η γή των αρχόντων καταλαμβάνεται και καλλιεργείται.

Και αυτές οι εξεγέρσεις, πολύ πιο φοβερές από όσο είχαν προβλέψει, πολλαπλασιάζονται σέ όλη τη Γαλλία, κυρίως στην ανατολική, τη βορειοανατολική και τη νοτιοανατολική. Ο Τεν<sup>30</sup> υπολογίζει ότι πριν την 14η Ιουλίου είναι περισσότερες από τρεις εκατοντάδες, όπως διαπίστωσε, ερευνώντας τα εθνικά αρχεία. Αν μιλούσαμε για τρεις χιλιάδες εξεγέρσεις δε θα ήμασταν πιθανώς υπερβολικοί, αναλογιζόμενοι ότι τα αρχεία κάηκαν το 1793 με διάταγμα της Συμβατικής.<sup>32</sup>

Ο Σασέν<sup>33</sup> έχει χίλιες φορές δίκαιο να υποστηρίξει ότι, ακόμα και εάν το Παρίσι είχε νικηθεί την 14η Ιουλίου, τα φεουδαρχικά δικαιώματα θα είχαν εξαφανιστεί. Οι χωρικοί δεν τα αναγνώριζαν πλέον και θα χρειαζόταν ένας κανονικός πόλεμος εναντίον

κάθε χωριού ξεχωριστά για να παλινорθωθούν.

Η φεουδαρχία είχε δεχθεί το θανατηφόρο κτύπημα αρκετό καιρό πριν το θέατρο των Βερσαλλιών<sup>34</sup> δονηθεί από τις αναμφιβόλως θαυμάσιες, μα συγχρόνως αδύναμες, αγορεύσεις, που οι ιστορικοί επιμελώς διέσωσαν για μας.

Το Παρίσι μπορούσε να μείνει ήσυχο, όταν η αγροτική Γαλλία είχε ήδη ξεσηκωθεί; Βέβαια, φυλασσόταν καλά με το στράτευμα, παρά ταύτα όμως σημειώθηκαν ταραχές. Τον Απρίλιο, το Παρίσι εξεγειρόταν εναντίον του εργοστασίου του Ρεβεγιόν,<sup>35</sup> του ένθερμου υποστηρικτή της λιμοκτονίας των εργατών και των φτωχών, και κάθε εβδομάδα παρατηρούνταν αυθόρμητα ξεσπάσματα. Η μπουρζουαζία ενθάρρυνε το λαό, χαρούμενη που ανακάλυψε σε αυτόν μια ισχυρή βοήθεια για να υπερασπίσει τις διεκδικήσεις της.

Φτάνει ο μήνας Ιούνιος. Οι τρεις Τάξεις συγκαλούνται και η μπουρζουαζία κερδίζει την πρώτη της κοινοβουλευτική νίκη. Αλλά η Αυλή προετοιμάζει το πραξικόπημα. Αποκλείονται οι έξοδοι και οι ουσάροι θα εισβάλουν αιφνιδίως και βιαίως στη Συνέλευση και θα διασκορπίσουν τους αντιπροσώπους.

Εμείς, που γνωρίσαμε την 18η Μπρυμαίρ<sup>36</sup> και τη 2α Δεκεμβρίου,<sup>37</sup> γνωρίζουμε καλά αυτό που θα συνέβαινε. Οι αντιπρόσωποι θα διαμαρτύρονταν και θα υποχωρούσαν, ενώ οι υποκινητές θα συλλαμβάνονταν και θα φυλακίζονταν στη Βαστίλλη. Οι επαναστάτες αστοί δεν είχαν πλέον ανταπάτες για το θάρρος των εντολοδόχων τους και κατανόησαν την αναγκαιότητα να ξεσηκώσουν το λαό του Παρισιού για να εμποδίσει το πραξικόπημα.

Προκαλεί αηδία στους κυρίους δημοκράτες να το αναγνωρίσουν αυτό σήμερα. Τους δημιουργεί απέχθεια να ομολογήσουν την πηγή της δύναμής τους. Αλλά πρέπει οπωσδήποτε να υποκύψουν. Είναι μέσα στα κακόφημα καφενεία των προαστείων που οι παππούδες τους αναζήτησαν βοήθεια, κολακεύοντας τους εργάτες, προσπαθώντας να τους εξαπατήσουν με υποσχέ-

σεις για Ελευθερία, Ισότητα και Σοσιαλισμό, δηλαδή “ψωμί για όλους· ευημερία για όλους”, και θωπεύοντας αυτούς που σήμερα περιφρονούν. Οι παππούδες των σημερινών δημοκρατών τσούγκριζαν τα ποτήρια με αυτούς που τώρα ονομάζουν συρφετό, με αυτούς που είχαν τη δύναμη, τη μόνη ικανή να νικήσει το Βασίλιά, την Αυλή, την Αριστοκρατία.

Και ο λαός του Παρισιού την ελευθερία του ήθελε. Με τα όνειρα της Ελευθερίας ένοιωθε την καρδιά του να σκιρτά. Αλλά, συγχρόνως χρειαζόταν και ψωμί, γιατί τα παιδιά πήγαιναν για ύπνο με άδεια κοιλιά. Ο λαός των προαστείων επιθυμούσε να γεμίσει με μολύβι τους αριστοκράτες και όλους τους πλουσίους. Αλλά επιθυμούσε επίσης να πυρπολήσει τα διαπύλια,<sup>6</sup> να λεηλατήσει τις σιταποθήκες και τις οйнаποθήκες των εμπόρων. Και πολύ πριν η μπουρζουαζία βρει έναν Καμίλ Ντεμουλέν<sup>25</sup> για να κραυγάσει “Στα όπλα!” ο λαός του Παρισιού είχε ήδη ξεσηκωθεί.

Ο Νεκέρ<sup>24</sup> αποπέμφθηκε την 11η Ιουλίου. Το Παρίσι πληροφορήθηκε την αποπομπή του την 12η Ιουλίου. Αλλά, ήδη την 8η Ιουλίου (συμβουλευτείτε γι’ αυτό τον Μονιτέρ<sup>23</sup> όχι την ανατύπωση) είχε συμβεί ένας ξεσηκωμός ανάμεσα στους άνεργους<sup>38</sup> εργάτες που ασχολούνταν με τις επιχωματώσεις της Μονμάρτης. Την 10η Ιουλίου είχε χυθεί αίμα και την ίδια ημέρα το γραφείο των διαπυλίων της Λεωφόρου Αντέν καιγόταν και έτσι το ψωμί και το κρασί εισέρχονταν στο Παρίσι χωρίς να πληρωθούν τα διαπύλια. Ποιος ξέρει αν ο Ντεμουλέν θα εκφωνούσε ποτέ τον τολμηρό λόγο του, εάν δεν αισθανόταν την υποστήριξη των λαϊκών μαζών; Ποιός ξέρει αν θα μπορούσε να υπάρξει αυτός ο λόγος, εάν δεν εμπνεόταν από το μεγαλειώδη ξεσηκωμό;

Ο λαός του Παρισιού έθραυε τα δεσμά του. Στο πρώτο προσκλητήριο έτρεξε να οπλιστεί. Και πρώτα-πρώτα εξασφάλισε το ψωμί, λεηλατώντας το μοναστήρι των Λαζαρινών και αποστέλλοντας 32 άμαξες με σιτάρι στις αγορές· γιατί δε διεξάγεται πόλεμος με άδεια κοιλιά. Μετά ο λαός σφυρηλατεί τις λόγχες του

και δύο ημέρες αργότερα το φρούριο που φοβέριζε το Παρίσι έπεφτε κάτω από την πίεση της λαϊκής έξαρσης.

Αλλά, ο λαός δε μισούσε μόνο τους αριστοκράτες. Η οργή του στρεφόταν επίσης και κατά των πλουσιών, που ήταν υπαίτιοι για το λιμό. Και για δύο συνεχείς ημέρες το Παρίσι των πλουσιών λεηλατούνταν από το Παρίσι της φτωχολογιάς.

Εν τω μεταξύ, η μπουρζουαζία, αφού είχε χρησιμοποιήσει το λαό, άρχισε από τόσο νωρίς να σκέπτεται τρόπους και μέσα για να τον συγκρατήσει. Εξοπλίζεται με τουφέκια ενάντια στις λόγχες. Βλέποντας καθαρότερα και μακρύτερα, οργανώνεται εναντίον του λαού, τη στιγμή που συγχρόνως οργανωνόταν εναντίον της Βασιλείας, και, όπως αναφέρουν οι σύγχρονοι ιστορικοί, “μερικά σωτήρια παραδείγματα αρκούν για να αποτρέψουν τη λεηλασία και για να επαναφέρουν τους ληστές στην τάξη”.

Ο λαός, αυτός ο χθεσινός σύμμαχος, μετατράπηκε τώρα σε “ληστές”. Υπερήφανος για τη νίκη του εναντίον της Βασιλείας, βρισκόταν τώρα κάτω από τη νέα εξουσία των μπουρζουάδων.

Αυτή η ιστορία της 14ης Ιουλίου είναι η ιστορία του λαού μέσα στην Επανάσταση.

Σύμμαχος σήμερα· ληστής αύριο. Σύμμαχος την 5η Οκτωβρίου<sup>39</sup> και την 10η Αυγούστου.<sup>40</sup> Ληστής, άγριο θηρίο και λυσσασμένος ελέφαντας στο μεσοδιάστημα. Θύμα, γιατί δε γνώριζε από την αρχή πώς θα χρησιμοποιούσαν τη νίκη του!

Όταν το Παρίσι κατέλαβε τη Βαστίλλη, οι αγροτικές περιοχές ήταν εντελώς ξεσηκωμένες. Αλλά οι πόλεις δεν είχαν ακόμη κινητοποιηθεί. Δεν κινητοποιήθηκαν παρά αφού έμαθαν την επιτυχία της εξέγερσης στην πρωτεύουσα.

Εκείνες οι πόλεις δεν έμοιαζαν με τις σημερινές. Κατά το Μεσαίωνα, είχε συγκροτηθεί σε αυτές μία κληρονομική αριστοκρατία αστών που διαχειριζόταν τις δημοτικές υποθέσεις και τους δημοτικούς πόρους. Αισχροκερδούσε, πλούτιζε εις βάρος της πόλης, και το γλυκό παρέμενε στις ίδιες ελάχιστες οικογένειες, περνώντας από πατέρα σε γιο. Στις αγροτικές περιοχές, αυτές

οι οικογένειες είχαν ακόμα και δούλους. Πλούσιοι αστοί και ευγενείς είχαν, επιπλέον, και τα φεουδαρχικά τους δικαιώματα πάνω στους κατοίκους των πόλεων, παντρεύονταν μεταξύ τους, κληροδοτούσαν την περιουσία τους στα παιδιά τους ή την πουλούσαν, ενώ ο τεχνίτης πλήρωνε φόρους στον άρχοντά του, είτε αυτός ήταν ευγενής είτε αστός, όπως ακριβώς και ο χωρικός στα χωριά.

Τα Δημαρχεία ήταν φωλιές των αριστοκρατών και των γραμματέων, με τη βοήθεια των οποίων οι γαιοκτήμονες και οι πλούσιοι αστοί χαλιναγωγούσαν τον “όχλο”. Γι’ αυτό ο λαός δε ζητούσε τίποτε άλλο παρά να πυρπολεί αυτά τα άντρα της δουλείας.

Οι αστοί είχαν και αυτοί με τη σειρά τους τα δικά τους παράπονα. Αυτοί οι άνθρωποι, άπληστοι για πλουτισμό, ξεκινούσαν να φτιάξουν τα πλούτη τους με το εμπόριο και τη βιομηχανία. Έβλεπαν με φθονερό μάτι την έπαρση των ευγενών και την εξαίρεσή τους από την πληρωμή φόρων. Ονειρεύονταν επίσης τη δημιουργία της μεγάλης βιομηχανίας, την ελευθερία στην εκμετάλλευση και γι’ αυτό έβλεπαν σαν εμπόδιο τις επαγγελματικές συντεχνίες.<sup>41</sup> Διότι το καλύτερο καθεστώς εκμετάλλευσης για τα συμφέροντα των αφεντικών υπάρχει όταν μπορούν να αντιμετωπίσουν ξεχωριστά, απομονωμένα τον κάθε εργαζόμενο.

Αυτές οι συντεχνίες των τεχνιτών, που άλλοτε ήταν τόσο ισχυρές ώστε να αντιπροσωπεύουν την όλη οργάνωση της εργασίας μέσα στην κοινότητα, θα μπορούσαν να μετασχηματιστούν σε νέους θεσμούς, κατάλληλους για τις ανάγκες της εργοστασιακής βιομηχανίας. Όμως, κάτι τέτοιο δε συνέφερε τη μπουρζουαζία, που απαιτούσε “την ελευθερία των συναλλαγών”, δηλαδή την ανεμπόδιστη ελευθερία στην εκμετάλλευση κάθε προλεταρίου ξεχωριστά.

Το μίσος του λαού ενάντια στον αστικό και γαιοκτημονικό φεουδαρχισμό και το μίσος της μικρομπουρζουαζίας ενάντια στους ευγενείς και τις συντεχνίες συνενώθηκαν. Επίσης, όταν διαδόθηκε στην επαρχία η άλωση της Βαστίλλης, οι προλετάριοι

εξεγέρθηκαν, απαυδησμένοι ήδη από τη διστακτικότητα της Συνέλευσης, παρακινήμένοι από τις μεγάλες ιδέες της απελευθέρωσης, της Ελευθερίας και της Ισότητας, και κολακευμένοι από τη μικρομπουρζουαζία. Οι πόλεις της Αλσατίας, της Λωρραίνης και του Ντοφινέ, οι πόλεις γενικά της ανατολικής Γαλλίας, εξεγέρθηκαν. Τα Δημαρχεία κατελήφθησαν με ορμητικές εφόδους: τα παλιόχαρτα κήκαν και οι παλιές “καλές” οικογένειες κυνηγήθηκαν. Οι αγγαρείες, η δεκάτη και όλες οι περιττές θεομίσεις της φεουδαρχίας εξαφανίστηκαν, τόσο στις πόλεις όσο και στα χωριά.

Οι λαϊκές μάζες χόρεψαν πάνω στα ερείπια, φύτεψαν τα δέντρα της Ελευθερίας και επέστρεψαν στις τρώγλες τους. Αλλά η μπουρζουαζία δεν ήταν ευχαριστημένη με τόσο λίγο. Επωφελήθηκε της ευκαιρίας και, τόσο στην επαρχία όσο και στο Παρίσι, εξοπλίστηκε αμέσως, οργάνωσε τις εθνοφρουρές της, κατέλαβε τα Δημαρχεία και επέβαλε τη δική της εξουσία πάνω στα ερείπια της παλιάς. Και ενώ ο λαός ήθελε να συνεχίσει το έργο του και να διευρύνει περισσότερο την Επανάσταση, βρέθηκε υπό την εξουσία ενός νέου αφέντη, που η δύναμή του ήταν διαφορετική από αυτή της γκρεμισμένης εξουσίας. Βρέθηκε μπροστά στην ένοπλη δύναμη της αστικής εθνοφρουράς, που ήταν πιο φοβερή από τους λίγους στρατιώτες της Βασιλικής Γερμανίας.

Η μπουρζουαζία του 1789 είχε ένα τολμηρό σχέδιο. Να εξοπλίσει τις αστικές εθνοφρουρές που θα χρησιμοποιούνταν ως πρόχωμα εναντίον του λαού και εναντίον της Βασιλείας: να καταλάβει τα Δημαρχεία: να δημιουργήσει “το σεβασμό προς την ιδιοκτησία”: να καταλάβει την κρατική εξουσία και να την αναδιοργανώσει σύμφωνα με τις βασικές ιδέες του δικού της προτάγματος.

Γι’ αυτό, δεν της αρκούσε να έχει υπό την εξουσία της το Στρασβούργο, τη Λυών, τη Μασσαλία κ.λπ. Έπρεπε να κυριαρχήσει μέσα σε κάθε κοινότητα και να επιτελέσει σε όλες τις μικρές κοινότητες ό,τι είχε διαπράξει μέσα στις μεγάλες πόλεις.

Αλλά, ποιος μπορούσε να πραγματοποιήσει ένα τέτοιο έργο; Ποιος μπορούσε να εξοπλίσει τις εθνοφρουρές; Οπωσδήποτε, όχι η Εθνοσυνέλευση. Μόνο η πρωτοβουλία των ίδιων των κατοίκων ήταν ικανή γι’ αυτό τον εξοπλισμό. Αλλά αυτοί οι κάτοικοι, βυθισμένοι στα μικροσυμφέροντα των εργαστηρίων τους, δεν αυτοδραστηριοποιούνταν. Ελάχιστα ενδιαφέρονταν γι’ αυτά που συνέβαιναν στη Γαλλία.

Οι αστοί του 1789 δε χαρακτηρίζονταν από την ανοησία των σημερινών εξουσιαστών, που πιστεύουν ότι μπορούν να επιτύχουν τα πάντα με τη χρήση αιφνιδιαστικών διαταγμάτων. Αντελήφθησαν ότι έπρεπε να δραστηριοποιηθούν μέσα σε κάθε κοινότητα, χωρίς να περιμένουν τίποτε από το Παρίσι. Ο Ντυπόρ<sup>42</sup> και άλλοι ανέλαβαν αυτό το έργο και το υλοποίησαν ως εξής: περίπου από τον Ιανουάριο, οι ανατολικές επαρχίες φλέγονταν. Άγνωστοι απεσταλμένοι, που παρουσιάζονταν μπροστά στον ίδιο το λαό, διέτρεχαν τα χωριά, παροτρύνοντας τους κατοίκους να εξεγερθούν. Όταν τα συνηθισμένα μέσα δεν επαρκούσαν, παρουσιάζονταν ως κομιστές πλαστών διαταγμάτων της Εθνοσυνέλευσης που διέταζαν να μην πληρώνουν πια τίποτε και να καταλαμβάνουν τη γη των γαιοκτημόνων. Άλλοι εμφάνιζαν πλαστά διατάγματα του Βασιλιά που διέταζαν να καίγονται οι πύργοι των αρχόντων. Υπήρχε ακόμα και ένας απατεώνας που παρουσιαζόταν ως συγγενής του Λουδοβίκου ΙΣΤ΄. Διότι οι χωρικοί εκείνης της εποχής δεν ήταν ούτε πιο μορφωμένοι ούτε καλύτερα πληροφορημένοι ούτε περισσότερο γενναίοι από τους Ρώσους χωρικούς των ημερών μας. Ήθελαν βέβαια να εξεγερθούν, αλλά έπρεπε να προσδώσουν στις ενέργειές τους μια νομιμοφάνεια, που θα τους χρησίμευε τουλάχιστον ως δικαιολογία σε περίπτωση ήττας.

Αυτά που αναφέρουμε δεν αποτελούν ένα μύθο· είναι γεγονότα που οι αστοί ιστορικοί τα αποσιωπούν. Μπορούν, όμως, να συμβουλευτούν τον Μονιτέρ<sup>23</sup> για να τα επιβεβαιώσουν. Τα διατάγματα της Εθνοσυνέλευσης και η Αναφορά του Γκρεγκουάρ<sup>43</sup>

μνημονεύουν αυτά τα γεγονότα.

Έτσι, λοιπόν, οι πύργοι πυρπολούνταν, τα συμβόλαια ξεσχίζονταν, η παραίτηση των αρχόντων από τα φεουδαρχικά δικαιώματα επιτυγχανόταν με τη φοβέρα ή με τη φωτιά, πολλές φορές μάλιστα εν ονόματι του Βασιλιά ή της Συνέλευσης.

Αλλά οι χωρικοί, ως συνεπείς άνθρωποι που ήταν, δεν προέβαιναν στη διάκριση ευγενών και μπουρζουαζίας. Εάν ο ευγενής γαιοκτήμονας είχε παραχωρήσει τα φεουδαρχικά του δικαιώματα σε έναν μπουρζουά (και οι κατεστραμμένοι ευγενείς προέβαιναν πολύ συχνά σε τέτοιου είδους παραχωρήσεις, όπως ακριβώς κάνουν σήμερα οι Άγγλοι λόρδοι και οι Ρώσοι γαιοκτήμονες), οι χωρικοί πυρπολούσαν το σπίτι του μπουρζουά και, με το τσεκούρι πάνω από το κεφάλι του, τον εξανάγκαζαν να παραιτηθεί από τα φεουδαρχικά του δικαιώματα, όπως ακριβώς θα είχαν κάνει και στην περίπτωση ενός ευγενούς με κόκκινα σπιρούνια.

“Οι ληστές έκαψαν τους πύργους των πατριωτών!” κραύγαζαν οι αστοί επαναστάτες. Άρα, συντρίψτε τους χωρικούς! Έτσι, οι αστικές εθνοφρουρές, εξερχόμενες των πόλεων, πήγαιναν στις επαρχίες για να αποκαταστήσουν την τάξη. Στο Στρασβούργο, μετά την εξέγερση που κατέλυσε το φεουδαρχισμό, η αστική εθνοφρουρά συνέλαβε 400 εργάτες και απαγχόνισε αμέσως δύο από αυτούς. Αλλά στις επαρχίες έγιναν και χειρότερα. Οι Δημοτικές Αρχές μετατράπηκαν σε περιφερόμενα δικαστήρια και, αφού πολέμησαν εναντίον των άοπλων χωρικών και τους νίκησαν με ευκολία, κρεμούσαν χωρίς οίκτο τους “ληστές”, πούτλησαν να λεηλατήσουν “τις λαϊκές ιδιοκτησίες” καθώς και τις ιδιοκτησίες των ευγενών. Τα ντοκουμέντα αναφέρουν 8 χωρικούς που κρεμάστηκαν στο Μακονάι και άλλους 12 με απόφαση του parlement<sup>28</sup> του Ντουέ, και η ίδια κατάσταση υπήρχε σε όλες τις επαρχίες. Τη στιγμή κατά την οποία συντάσσονταν τα Δικαιώματα του Ανθρώπου<sup>44</sup> (Αύγουστος του 1789), εκτελέστηκαν σε μία ημέρα 13 λαθροθήρες, που είχαν ακολουθήσει κατά γράμμα την Επανάσταση και κυνηγούσαν θηράματα που “ανή-

καν” στους άρχοντες.

Επωφελούμενοι από τη γενική εξέγερση των χωρικών στην Αλσατία, τη Λωρραίνη, το Ντοφινέ, την Καμπανία, το Πουατού, το Περιγκόρ κ.λπ., οι απεσταλμένοι της Τρίτης Τάξης –ο Ντυπόρ και οι άλλοι– διέτρεχαν τα μικρά χωριά, πιέζοντας τους αστούς να εξοπλίσουν τις εθνοφρουρές. “Σε 15 ημέρες –σύμφωνα με την αφήγηση του ίδιου του Ντυπόρ–, κατόρθωσα να εξοπλιστεί ένα μεγάλο μέρος της Γαλλίας. Έφθανα στην πόλη, σήμαινα εγερτήριο και ανακοίνωνα ότι οι ληστές ήταν εκεί κοντά, πανέτοιμοι, και ότι βιάδιζαν εναντίον της πόλης. Τότε, όλοι οπλιζόνταν αμέσως”. Και ο Δήμαρχος της Περόν με ειλικρίνεια ομολογούσε: “Επιδιώκουμε τη δημιουργία κλίματος τρόμου, διότι μόνο με τις ζοφερές διαδόσεις μπορούμε να διατηρήσουμε μία εθνοφρουρά 3.000 αστών σε όλη τη Γαλλία.”

Ναι, οι μπουρζουάδες είχαν συνείδηση των όσων έπρεπε να διαπράξουν. Και έτσι, κατά το φθινόπωρο του 1789, η μπουρζουαζία ήταν ήδη οπλισμένη, έχοντας υπό την κατοχή της αναδιοργανωμένες στη βάση των καινούργιων νόμων Δημοτικές Αρχές, και επικεφαλής μιας ισχυρής εθνοφρουράς. Και όταν ο λαός, με τη φοβερή επαναστατική του ορμή, βιάδιζε εναντίον της ανασυγκροτημένης ιδιοκτησίας, συνάντησε την κραυγή του μπουρζουά: “Αλτ! έκανες ό,τι σου ζήτησαν, αλλά δε θα προχωρήσεις περισσότερο. Κατέλυσες το Παλαιό Καθεστώς, αλλά το καινούργιο θα είμαστε εμείς που θα το οικοδομήσουμε. Ιδού ο στρατιωτικός νόμος.<sup>45</sup> Και από τη στιγμή που ο Δήμαρχος θα ξεδιπλώσει την κόκκινη σημαία, θα σε τουφεκίσουμε, θα σε γαζώσουμε για να αναγκαστείς να επιστρέψεις στην τρώγλη σου!”

Και κατά τη διάρκεια αυτών των χρόνων, η Τρίτη Τάξη ψήφιζε πλήθος νόμων μέσα στην Εθνοσυνέλευση για να επαναθεσμίσει τη Γαλλία σύμφωνα με το δικό της ιδεώδες. Νόμοι, που υπό κανονικές συνθήκες θα απαιτούσαν χρόνια για να συνταχθούν, θεσπίστηκαν εντός ολίγων ημερών. Οι νομομαθείς τους θαυμάζουν ακόμη για τη σαφήνειά τους, την κομψότητά τους, την

απουσία αντιφάσεων και την πρόβλεψη των λεπτομερειών. Η Ευρώπη τους αντιγράφει επί έναν αιώνα.

Είναι γεγονός ότι η μπουρζουαζία δεν ήταν απροετοίμαστη κατά τους χρόνους της Επανάστασης. Δεν έκανε τίποτε άλλο από το να καταθέτει εγγράφως αυτά που είχε σκεφτεί και μελετήσει από πολύ καιρό πριν.

Αλλά εάν αυτοί οι νόμοι μπόρεσαν, επιπλέον, να υλοποιηθούν, εάν κατέστησαν πραγματικότητα, ήταν διαμέσου της Επανάστασης, που σταματούσε, όμως, στις θαυμάσιες διακηρύξεις των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, οι οποίες στην πράξη εκφράστηκαν μέσα από τη θέσμιση της νέας σκλαβιάς.

Ευτυχώς, η Αριστοκρατία και η Αυλή δεν αισθάνθηκαν ηττημένοι. Αγωνίστηκαν εναντίον των νόμων της Συμβατικής,<sup>32</sup> συνωμότησαν και η Επανάσταση έπρεπε να συνεχιστεί.

Αν η ιστορία της Μεγάλης Επανάστασης, όπως την έχουν διηγηθεί ο Μισελέ,<sup>46</sup> ο Λουί Μπλάν<sup>47</sup> ή ακόμα και ο Μινιέ,<sup>48</sup> συντέλεσε τα μέγιστα στην παγκόσμια αφύπνιση του πνεύματος της εξέγερσης και του μίσους για τους τυράννους, προκάλεσε, από την άλλη πλευρά, ένα απίστευτο κακό, καλλιεργώντας την κυβερνητική προκατάληψη, προσδίδοντας, δηλαδή, στις επαναστατικές κυβερνήσεις και τη Λέσχη των Γιακωβίνων μια σπουδαιότητα που ουδέποτε είχαν, παραμερίζοντας το ρόλο των μαζών και, τελικά, δημιουργώντας μια εντελώς ψευδή επαναστατική παράδοση.

Διαβάζοντας κανείς αυτές τις ιστορίες, πείθεται ότι η Επανάσταση έγινε από τους αντιπροσώπους του λαού, ότι αυτοί έλαβαν την πρωτοβουλία να διαλύσουν το Παλαιό Καθεστώς, καλώντας τότε-τότε το λαό να υποστηρίξει τις διεκδικήσεις τους.

Δεν υπάρχει καμία αλήθεια, δεν υπάρχει τίποτε πιο εσφαλμένο απ' αυτό τον τρόπο εννόησης της Επανάστασης, που, εν τούτοις, τυγχάνει μεγάλης υπολήψεως. Οι αντιπρόσωποι του έθνους δραστηριοποιήθηκαν ασφαλώς για να οργανώσουν την εξουσία της μπουρζουαζίας, να τη συγκεντρώσουν στα χέρια τους προς

όφελος αυτής της ίδιας της μπουρζουαζίας. Όλα αυτά, όμως, πραγματοποιούνταν στο μέτρο που η λαϊκή εξέγερση αφάνιζε το Παλαιό Καθεστώς και με σκοπό να διαφυλάξουν ακέραιους, μέσα στην πανωλεθρία, τους ισχυρότερους θεσμούς του παρελθόντος.

Αναφορικά με την ανατρεπτική δύναμη των αντιπροσώπων του λαού, υπήρξε, το έχουμε επαναλάβει, ασήμαντη, και μπορεί κάποιος να διαβεβαιώσει, χωρίς υπερβολή, ότι κάθε ανατρεπτική πράξη επιτελέστηκε από το λαό, έξω από τις Συνελεύσεις και εναντίον της βούλησής τους. Ήταν ο λαός που κατέλυσε τις καταναγκαστικές υποχρεώσεις των χωρικών προς τους άρχοντες, παρά την αντίσταση των αντιπροσώπων του. Ήταν οι ξυπόλητοι που αποδιοργάνωσαν τους μηχανισμούς της παλιάς μοναρχίας: τα *parlements*,<sup>38</sup> τους επαρχιακούς θεσμούς, τη φορολογική διοίκηση και τις δυνάμεις καταστολής, παρά τα σκληρά διατάγματα που εκδόθηκαν απ' αυτούς που αποκαλούνταν αντιπρόσωποι τους.

Ορισμένες φορές λέγεται ότι οι αντιπρόσωποι του λαού στη Συντακτική Συνέλευση,<sup>49</sup> τη Νομοθετική<sup>21</sup> και κυρίως τη Συμβατική<sup>32</sup> επιδοκίμασαν τουλάχιστον τα επαναστατικά γεγονότα και προσδίδοντάς τους τη δύναμη του νόμου συντέλεσαν στη γενίκευσή τους. Αλλά και σ' αυτό το ζήτημα υπάρχουν πολλά που δεν έχουν ειπωθεί ακόμη. Ο λαός κατόρθωσε να επιτύχει να αναγνωριστούν κάποια γεγονότα και να προσλάβουν νομικό χαρακτήρα, πιέζοντας τις Συνελεύσεις και απειλώντας τις από το ύψος του Βήματος. Παρά ταύτα, δεν πρέπει να λησμονούμε ότι οι νόμοι των Συνελεύσεων, ακόμα και οι πιο προχωρημένοι, βρίσκονταν πάντοτε μέσα στη λογική του συμβιβασμού με το παρελθόν, ήταν διευθετήσεις με τις οποίες προσπαθούσαν να διασώσουν από την ορμή του εξεγερμένου λαού ένα μέρος των παλιών προνομίων.<sup>(2)</sup>

Συνεπώς, οι Συνελεύσεις, συμπεριλαμβανομένης και της Συμ-

(2). Ο Λεβερντέ, σ' ένα βιβλίο, δυστυχώς ελάχιστα γνωστό, με τον

βατικής, ήταν πάντοτε μια σιδερένια μπάλα καταδίκου στα πόδια της Επανάστασης. Ποτέ δεν προπορεύτηκαν από την επαναστατική δραστηριότητα, παρά τα όσα υποστηρίζουν ο Μισελέ<sup>46</sup> και ο Λουί Μπλάν.<sup>47</sup>

Θα ήταν αδύνατο, μέσα στα περιορισμένα πλαίσια αυτού του κειμένου, να παρακολουθήσουμε βήμα προς βήμα την Επανάσταση για να αποδείξουμε τα όσα υποστηρίζουμε. Αρκούν λίγα παραδείγματα ώστε να φανεί η ορθότητα των δικών μας απόψεων.

Ας πάρουμε το σημαντικότερο γεγονός της Επανάστασης, την κατάργηση των φεουδαρχικών δικαιωμάτων, και ας δούμε το τι έγινε πραγματικά:

Είναι γνωστός ο μύθος για τη νύχτα της 4ης Αυγούστου του 1789. Ο κλήρος και οι ευγενείς κυριεύτηκαν από πατριωτική έξαρση και παραιτήθηκαν από τα φεουδαρχικά τους δικαιώματα κατά τη διάρκεια αυτής της αλησμόνητης νύχτας. Αυτά μας παρέδωσαν οι ιστορικοί. Και προς απόδειξη, δεν έχουν τις στομφώδεις αγορεύσεις του Δούκα του Αιγγιγιόν, του Δούκα του Νουάιγ, του Αρχιεπίσκοπου του Σάρτρ και μιας εικοσάδας ευγενών;<sup>50</sup>

Όλα αυτά ήταν λόγια, ήταν ένας ενθουσιασμός που δεν κράτησε παρά κάποιες ώρες, ακόμα και τότε που ήταν ειλικρινής.

Και κατ' αρχάς, είναι βέβαιο ότι αυτή η νύχτα της 4ης Αυγούστου ήταν μια νύχτα πανικού και όχι ενθουσιασμού. Οι πύργοι πυρπολούνταν ή είχαν λεηλατηθεί μέσα σε μερικές εβδομάδες κυρίως στις επαρχίες της ανατολικής Γαλλίας, οι χωρικοί είχαν εξαγριωθεί εναντίον κάποιων γαιοκτημόνων και τους είχαν βάλει φωτιά στα πόδια για να τους εξαναγκάσουν να παραιτηθούν

τίτλο "Οι ζωντανές Συνελεύσεις" (που εκδόθηκε το 1883 από τον εκδοτικό οίκο Magnon και Flammarion), διαπραγματεύτηκε το ζήτημα που αφορούσε τη Συμβατική. Η ανάλυση των διαταγμάτων της Συμβατικής απέδειξε με σιγουριά ότι και αυτή δεν έκανε τίποτε άλλο παρά να ψηφίζει συμβιβασμούς.

από τα φεουδαρχικά τους δικαιώματα (έτσι, τουλάχιστον, διαδιδόταν στο Παρίσι). Και τα νέα που έρχονταν από την επαρχία διόγκωναν τα πραγματικά περιστατικά.

"Δεν είναι οι ληστές που παρεκτρέπονται -κραύγαζε ο Δούκας του Αιγγιγιόν-, μα ο λαός· ο λαός έχει συνωμοτήσει για να καταστρέψει τους πύργους, να λεηλατήσει τα κτήματα και κυρίως να καταλάβει τα αρχειοφυλάκεια" (όπου καταγράφονταν οι καταναγκαστικές οφειλές των χωρικών προς τους άρχοντες).

Πρόκειται σαφώς για πανικό και όχι για ενθουσιασμό.

Αλλά, τι προτείνουν αυτοί οι "μεγάλοι" επαναστάτες της Τρίτης Τάξης, παρατηρώντας τα γεγονότα της Αγροτικής Εξέγερσης;

Συμβουλευτείτε τον Μονιέρ<sup>23</sup> και θα διαπιστώσετε ότι προσέρχονται στη συνεδρίαση για να απαιτήσουν ένα νόμο που να προστατεύει τους ευγενείς από τους εξεγερμένους αγρότες. Ευτυχώς, οι ευγενείς είναι καλύτερα πληροφορημένοι για την κατάσταση των επαρχιών. Αισθάνονται ότι κινδυνεύουν με καταστροφή. Καταλαβαίνουν ότι η κυβέρνηση είναι ανίσχυρη, ότι ένας ακόμα νόμος δε θα αναστείλει την αγροτική εξέγερση, ότι θα αφανιστούν ταυτοχρόνως όλα τους τα προνόμια. Και προσπαθούν να διασώσουν τα ουσιώδη, θυσιάζοντας στο "βωμό της Πατρίδας" όσα εκείνη τη στιγμή δεν έχουν καμία αξία. Συγκεκριμένα, σπεύδουν να παραιτηθούν από τις προσωπικές δουλείες<sup>51</sup> των αγροτών, αυτές δηλαδή που οι αγρότες δεν εκτελούσαν πια εδώ και 7 ή 8 μήνες. Επίσης, παραιτούνται από το μονοπώλιο τους στην απονομή της δικαιοσύνης, επειδή τη συγκεκριμένη στιγμή κυριαρχεί η αγροτική δικαιοσύνη.

Μετά απ' όλες αυτές τις παραιτήσεις, τι αποφασίζει η Συντακτική Συνέλευση;

Διακηρύσσει ότι τα φεουδαρχικά δικαιώματα καταλύονται. Έτσι αρχίζει το διάταγμα της Συντακτικής. Αλλά πέντε-έξι γραμμές παρακάτω, πληροφορούμαστε ότι δεν καταλύει παρά ό,τι δεν ισχύει πια, δηλαδή τις προσωπικές δουλείες<sup>51</sup> των αγροτών,



αυτές που δεν εκτελούνταν πια από το 1788 (κάτι που επιβεβαιώνεται και από τις αναφορές των εφόρων) και για τις οποίες ο Σασέν<sup>33</sup> υποστηρίζει ότι, ακόμα και εάν πολιορκούνταν κάθε χωριό ξεχωριστά, ήταν δύσκολο να επαναθεσμιστούν.

Όσο για τις εμπράγματα δουλείες,<sup>51</sup> τις μόνες που έχουν ακόμη μια χρηματική αξία, το διάταγμα της 4ης Αυγούστου τις διατηρεί εξ ολοκλήρου. Οι χωρικοί θα έχουν το δικαίωμα να τις εξαγοράσουν, εάν συμφωνήσουν στην τιμή εξαγοράς με τους άρχοντές τους. Έτσι, η επαναστατική Συνέλευση βρίσκεται, σ' αυτό το σημείο, πολύ πιο πίσω από τη ρωσική κυβέρνηση του 1861.<sup>52</sup> Δε θεσπίζει την υποχρεωτική εξαγορά ούτε καθορίζει την τιμή της εξαγοράς. Στην πραγματικότητα, προτείνει: "Συνενοηθείτε με τους άρχοντές σας. Αν θέλουν να επιτρέψουν την εξαγορά, τόσο το καλύτερο! Εάν δε θέλουν, τόσο το χειρότερο! Αλλά, πληρώστε, πληρώστε αμέσως ειδάλλως θα ανατεθεί στις Δημοτικές Αρχές να σας λογικέψουν".

Ιδού, η ουσία των περίφημων διαταγμάτων της 5ης, 6ης, 8ης, 10ης και 11ης Αυγούστου. Καταλαβαίνετε, λοιπόν, γιατί κανένας, μα κανένας, από τους ιστορικούς της Επανάστασης, δε δημοσίευσε το κείμενο αυτών των διαταγμάτων. Το απέφυγαν επιμελώς.

"Η δυσaréσκεια στις επαρχίες είναι γενική μετά τα διατάγματα", έγραφε αυτή η αντιδραστική Μαντάμ Σταλ.<sup>53</sup> "Εάν δεν τα βελτιώσουν, η αγροτική εξέγερση θα ξαναρχίσει".

Και η αγροτική εξέγερση ξανάρχισε σφοδρότερη.

Κατά βάθος, τα διατάγματα του Αυγούστου δεν ήταν παρά διακηρύξεις αρχών. Αυτοί οι νομοθέτες, οι τόσο διαυγείς υφολογικά, οι τόσο σαφείς όταν συνέτασσαν νόμους που αφορούσαν την πολιτική οργάνωση της αστικής εξουσίας, περιορίζονταν σε αφηρημένες διακηρύξεις όταν επρόκειτο να θίξουν ένα από τα οικονομικά προνόμια που μοιράζονταν με τους ευγενείς.

Επίσης, δεν έσπευδαν να δημοσιεύσουν τα διατάγματα. Δεν πίεζαν το Βασιλιά, που αρνούσαν την επικύρωσή τους, να υπο-

χωρήσει. Έπρεπε ο λαός και οι γυναίκες με τις διαδηλώσεις τους να φέρουν το Βασιλιά στο Παρίσι την 5η Οκτωβρίου<sup>39</sup> για να αποφασίσει να τα επικυρώσει. Αλλά, ακόμα και μετά απ' αυτή την επιτυχία, η Συνέλευση περιορίστηκε να στείλει τα διατάγματα στα Parlements, και είναι γεγονός ότι τότε δε δημοσιεύτηκαν, όπως έπρεπε να είχε γίνει.

Εν τω μεταξύ, οι χωρικοί, πληροφορούμενοι αόριστα ότι στις Βερσαλλίες<sup>34</sup> είχε τεθεί ζήτημα με τις καταναγκαστικές υποχρεώσεις τους προς τους άρχοντες, εξοπλίζονταν με καινούργιο θάρρος. Επέκτειναν τόσο πολύ την εξέγερσή τους, ώστε το Φεβρουάριο του 1790 η Επιτροπή Αναφορών παρατηρούσε ότι η αγροτική εξέγερση συνεχιζόταν ακόμη, ότι οι περιοχές Κερσύ, Ρουέρκ, Περιγκόρ και Κάτω Βρεττάνη φλέγονταν, ότι η εξέγερση είχε επεκταθεί προς τη δυτική Γαλλία. Ζητούσε να της εξηγήσουν με σαφή τρόπο ποια, τελικά, φεουδαρχικά δικαιώματα καταλύθηκαν και ποια διατηρήθηκαν. Και συγχρόνως απαιτούσε να ληφθούν αυστηρά μέτρα εναντίον των χωρικών. Τι έκανε η Εθνοσυνέλευση; Εξέφρασε τη λύπη της, επιδοκίμασε τις Δημοτικές Αρχές που κρεμούσαν με συνοπτικές διαδικασίες τους εξεγερμένους χωρικούς, διέταξε να υπενθυμίζουν το διάταγμα της 10ης Αυγούστου, ένα δρακόντειο διάταγμα εναντίον των "ληστών".

Ήταν το Μάρτη του 1790 που αποφάσισε να διευκρινίσει ποια ήταν τα κατηρημένα φεουδαρχικά δικαιώματα. Αλλά, ακόμη και τον Ιούνιο του ίδιου έτους θέσπισε ένα νόμο, σύμφωνα με τον οποίο όσοι δεν εξεπλήρωναν τις υποχρεώσεις τους προς τους άρχοντες θα τιμωρούνταν αυστηρά. Όσοι θα μιλούσαν απλώς εναντίον αυτών των υποχρεώσεων θα παραδίδονταν στην αυστηρότητα του στρατιωτικού νόμου!!!<sup>(3)</sup>

Ευτυχώς, η Γαλλία δεν είχε κυβέρνηση. Οι αρχηγοί κορδώνονταν και έδιναν στους εαυτούς τους γαλόνια τόσο στην Επαρχία

(3). Οι ιστορικοί αποφεύγουν να μνημονεύουν αυτό το διάταγμα. Το βρίσκουμε στον Μονιτέρ.

όσο και το Παρίσι, αλλά η εξουσία τους δεν ήταν πραγματική. Η αγροτική εξέγερση συνεχιζόταν και τα φεουδαρχικά δικαιώματα καταλύονταν στην πράξη, έστω και αν ο νόμος τα διατηρούσε ακόμη.

Θέλετε να μάθετε πότε καταργήθηκαν νομοθετικά τα φεουδαρχικά δικαιώματα, άνευ εξαγοράς; Την 14η Ιουνίου του 1792, με μία αιφνιδιαστική κίνηση μέσα στη Συνέλευση. Τη στιγμή κατά την οποία δεν υπήρχαν μέσα στην αίθουσα παρά μόνο 200 Βουλευτές της Αριστεράς από τους 497, έσπευσαν να ψηφίσουν γρήγορα ένα νόμο που αναγνώριζε το ήδη τετελεσμένο γεγονός.

Και μας μιλούν για τις αρχές του 1789! Για το ρόλο των επαναστατικών Συνελεύσεων! Ψεύδη και μύθοι που επινοήθηκαν για τη χειραγωγή των ανθρώπων!

Είναι γνωστό ότι στη Γαλλία, όπως και σ' όλη την Ευρώπη, οι κοινότητες στο παρελθόν είχαν υπό την κατοχή τους τη γη της περιοχής τους. Ο άρχοντας - Βαρόνος, Κόμης ή Δούκας - δεν μπορούσε να απαιτήσει από τους καλλιεργητές που ήταν εγκατεστημένοι στα υπό την κυριαρχία του εδάφη παρά μόνο κάποιες ημέρες εργασίας στα κτήματά του και κάποια δικαστικά πρόστιμα. Εις αντάλλαγμα, ήταν υποχρεωμένος να εξοπλίζει και να συντηρεί ιππείς και πεζούς στρατιώτες για τις ανάγκες του πολέμου.

Χρειάστηκε αργότερα όλη η σχολαστικότητα του ρωμαϊκού Δικαίου, σχολιασμένου και ερμηνευμένου από τους νομομαθείς, για να αποδοθεί και το παραμικρότερο τεμάχιο γης στους άρχοντες, που δεν είχαν στο παρελθόν τέτοια ιδιοκτησία, όπως ακριβώς δεν έχουν οι Αυτοκράτορες της Γερμανίας και της Ρωσίας πάνω στη γερμανική και τη ρωσική γή.

Είναι επίσης γνωστό ότι καθ' όλη τη διάρκεια του δεύτερου μισού του Μεσαίωνα οι άρχοντες επεδίωξαν και πέτυχαν να σφετεριστούν το μεγαλύτερο μέρος των άλλοτε κοινοτικών εδαφών.

Παρά ταύτα, κατά τον 18ο αιώνα οι κοινότητες είχαν ακόμη υπό την κατοχή τους μεγάλες εκτάσεις γης, που αποτελούσαν το μόνιμο στόχο των βλέψεων αφ' ενός μεν των αρχόντων, αφ' ετέρου δε των νεόπλουτων χωρικών, των μπουρζουάδων του χωριού. Τον 18ο αιώνα θέσπιζαν τους νόμους οι άρχοντες και έτσι κατόρθωσαν να σφετεριστούν σε ευρεία κλίμακα τα κοινοτικά εδάφη. Έκαναν ό,τι ακριβώς διέπραξαν, και ακόμη διαπράττουν, οι Άγγλοι γαιοκτήμονες κατά τη διάρκεια των εκατό τελευταίων χρόνων, καταλαμβάνοντας τα καλύτερα τεμάχια γης και αφήνοντας τις κοινότητες να προσφεύγουν σε δίκες που σίγουρα θα τις χάσουν.

Έτσι λοιπόν, όταν άρχισε η Επανάσταση με τις εξεγέρσεις μέσα στα χωριά, οι χωρικοί είχαν δύο κύριους στόχους: την κατάργηση των καταναγκαστικών υποχρεώσεών τους προς τους άρχοντες και την επανοικειοποίηση των κοινοτικών εδαφών που είχαν ιδιοποιηθεί οι λαϊκοί και εκκλησιαστικοί άρχοντες.

Είδαμε προηγουμένως πώς κινήθηκαν οι αστοί επαναστάτες για να διατηρηθούν, όσο ήταν δυνατόν, οι παλιές καταναγκαστικές υποχρεώσεις των αγροτών. Η δράση τους σχετικά με το ζήτημα της επανοικειοποίησης από τις κοινότητες των κοινοτικών εδαφών είχε τον ίδιο χαρακτήρα.

Οι χωρικοί επωφελούνταν από τη σύγχυση, στην οποία είχε περιπέσει η κυβέρνηση, για να επανακτήσουν τα κοινοτικά εδάφη. Αντίθετα, οι αστοί επαναστάτες, στους οποίους οι ιστορικοί αναφέρονται με απέραντη τρυφερότητα, τους εμπόδιζαν με όλα τα μέσα. Και όταν, παρά τους σκληρούς νόμους εναντίον όσων "προσέβαλλαν την ιδιοκτησία", οι χωρικοί είχαν επανοικειοποιηθεί ένα σημαντικό τμήμα των κοινοτικών εδαφών, ας δούμε τι έκαναν οι μπουρζουάδες για να κρατήσουν τη λεία στα χέρια τους.

Μέχρι τον Τυργκό, τα γαλλικά χωριά ήταν οργανωμένα σχεδόν όπως είναι σήμερα τα ρωσικά χωριά. Λειτουργούσε η Γενική Συνέλευση όλων των αρχηγών των νοικοκυριών, όπου συζητού-

σαν από κοινού τις υποθέσεις της κοινότητας, του Μιρ,<sup>54</sup> όπως περιγράφεται από τον Λαβελέ για τη Ρωσία και από τον Μπαμπώ για τη Γαλλία. Το χωριό μοίραζε προσωρινά στους χωρικούς τα κοινοτικά εδάφη. Σε ορισμένα μάλιστα μέρη η διανομή των χωραφιών γινόταν με τον ίδιο ακριβώς τρόπο που γίνεται ακόμη σήμερα στη Ρωσία. Όλο το χωριό ήταν υπεύθυνο για την πληρωμή των φόρων.

Ο Τυργκό ανέτρεψε όλη αυτή την κατάσταση.

Η συνυπευθυνότητα όλων καταργήθηκε και, με το πρόσχημα ότι οι Γενικές Συνελεύσεις ήταν “υπερβολικά θορυβώδεις”, αυτός ο φίλος της αστικής πειθαρχίας, τον οποίο οι μπουρζουάδες αναδεικνύουν σήμερα σε μεγάλο άνδρα, τις κατήγγησε με μία μονοκονδυλιά. Τις αντικατέστησε με αιρετές συνελεύσεις, κάποια μέλη των οποίων ήταν μεταξύ των προεστών του χωριού. Οι προλετάριοι χωρικοί, που δεν είχαν ούτε βόδι ούτε αλέτρι, που δεν καλλιεργούσαν παρά μόνο ένα μικρό αγροτεμάχιο με το τσαπί και που ήταν πολυάριθμοι, αποξενώθηκαν εντελώς από τη διαχείριση της κοινής περιουσίας.

Ο Τυργκό έκανε ό,τι προσπάθησαν να κάνουν οι Ρώσοι μπουρζουάδες και που θα το κάνουν όταν θα μπορέσουν να διαμορφώσουν, σύμφωνα με τα συμφέροντά τους, τη νομοθεσία της χώρας.

Η Επανάσταση υιοθέτησε το έργο του Τυργκό. Επίσης, έσπευσε να καθιερώσει μια διάκριση μεταξύ ενεργητικών και παθητικών πολιτών. Μόνο οι πρώτοι, δηλαδή οι πλούσιοι, είχαν δικαίωμα ψήφου στις εθνικές ή τις δημοτικές υποθέσεις. Είναι γνωστό ότι η πολιτική και η οικονομική εξουσία βαδίζουν πάντα χέρι-χέρι. Έτσι, όταν ένα μέρος των κοινοτικών εδαφών επανακτήθηκε από τους χωρικούς, τότε η Νομοθετική Συνέλευση έσπευσε να εξουσιοδοτήσει τις κοινότητες –ή καλύτερα, για να κυριολεκτούμε, τα κοινοτικά συμβούλια τα εκλεγμένα από τους πλούσιους– να πουλούν την κοινή περιουσία.

Ήταν ακριβώς αυτή την κοινή περιουσία που η μικρομπουρ-

ζουαζία εποφθαλμιούσε από πολύ καιρό. Αμέσως, τα καλύτερα εδάφη περιήλθαν στα χέρια της παράνομα. Αλλά οι προλετάριοι σκέπτονταν διαφορετικά, και τότε ξέσπασε μέσα σε κάθε χωριό μία πάλη ανάμεσα σε πλούσιους και φτωχούς. Όταν οι φτωχοί αντιλαμβάνονταν αυτή την κλοπή της κοινής περιουσίας, εισέβαλλαν στα Δημαρχεία με τα ρόπαλα, εγκαθίσταντο μέσα σ' αυτά και ξέσχιζαν τα πωλητήρια.

Και όσες φορές η δύναμη ήταν με το μέρος τους, υποχρέωναν τη Νομοθετική να απαγορεύει την πώληση των κοινοτικών εδαφών. Αλλά οι μπουρζουάδες τα ιδιοποιούνταν πάλι, ψηφίζοντας –μόλις που θα το πίστευε κανείς– την ίση κατανομή των κοινοτικών εδαφών μόνο στους ενεργητικούς πολίτες, δηλαδή τους πλούσιους.

Οι φτωχοί των επαρχιών αποκλείονταν από τη διανομή του εδάφους. Οι οικογένειες που δεν είχαν παρά μόνο το κοινοτικό λιβάδι για να βόσκουν τα λίγα προβατάκια τους και το κοινοτικό δάσος για να μαζεύουν τα απαραίτητα λιανόκλαδα έβλεπαν τους εαυτούς τους στερημένους απ' αυτή την ελάχιστη βιοποριστική πηγή. Γι' αυτό, εγκατέλειπαν το χωριό και πήγαιναν στις πόλεις, με αποτέλεσμα να διογκώνουν τις στρατιές του βιομηχανικού προλεταριάτου.

Επρόκειτο για κάτι που χρειαζόταν στους μπουρζουάδες, που ονειρεύονταν τη μεγάλη βιομηχανία και το μακρινό εμπόριο. Το ιδεώδες του Ροβεσπιέρου και του Σαιν-Ζυστ<sup>55</sup> –το έχουμε αναφέρει πάλι προηγουμένως– ήταν το αγγλικό σύνταγμα και η αγγλική βιομηχανία. Μια βιομηχανία για την οποία χρειαζόταν ένα προλεταριάτο, χρειαζόταν τα εκατομμύρια των εξαθλιωμένων, που μη έχοντας τίποτε εξασφαλισμένο στη ζωή τους ήταν εξαναγκασμένοι να ξεπουλιούνται για ένα ή δύο φράγκα την ημέρα. Αυτούς τους εξαθλιωμένους η βιομηχανία τους χρειαζόταν χωρίς πόρους και παντελώς ανοργάνωτους.

Γι' αυτό οι πρωτομάστορες των συντεχνιών<sup>11</sup> και οι ίδιες οι συντεχνίες<sup>41</sup> καταργήθηκαν, γι' αυτό η μπουρζουαζία έσπευσε

να ψηφίσει δρακόντειους νόμους εναντίον των εργατικών συνενώσεων, που θεωρήθηκαν αντιπατριωτικές, και εναντίον των απεργιών.<sup>56</sup>

Απ' αυτή τη διανομή των κοινοτικών γαιών μόνο μεταξύ των πλουσίων, η μπουρζουαζία είχε μια διπλή επιτυχία. Πρώτον, έδινε κίνητρα στους ισχυρούς μέσα στα χωριά χωρικούς να ενδιαφερθούν για την Επανάσταση της και, δεύτερον, δημιουργούσε το απαραίτητο για τη βιομηχανία προλεταριάτο<sup>(4)</sup>.

Ευτυχώς, η εξέγερση των απόκληρων ξέσπασε πάλι με νέο

(4). Δεν έχει ποτέ εξηγηθεί η φοβερή εξέγερση της Βανδέας.<sup>60</sup> Όποιος έχει έστω και μία ελάχιστη γνώση της ιστορίας γνωρίζει ότι όλοι οι περίφημοι θρησκευτικοί πόλεμοι είχαν πάντοτε ως κίνητρό τους ένα ζήτημα οικονομικού χαρακτήρα. Οι σφαγές των Ουσιτών,<sup>61</sup> οι άγριες εξεγέρσεις των χρόνων της Μεταρρύθμισης, ακόμα και οι καταδίκες της Ιεράς Εξέτασης στο διά πυράς θάνατον, είχαν οικονομικά αίτια.

Η Βανδέα δεν μπορεί να αποτελέσει εξαίρεση στον κανόνα. Και είμαστε πεπεισμένοι πως, όταν η ιστορία της Βανδέας θα γραφεί από άλλους –και όχι από τους μοναρχικούς ή από τους αστούς επαναστάτες–, θα διαπιστώσουμε ότι αυτή η τρομερή εξέγερση ξέσπασε εξαιτίας του μίσους εναντίον των αστικών διαταγμάτων των νομοθετών της Επανάστασης. Η πίστη των εξεγερμένων της Βανδέας στη Θρησκεία, το Βασιλιά και τη Μοναρχία δεν αποτελούσαν παρά επακόλουθα της κακής τους οικονομικής κατάστασης. Αλλά, δε θα μπορούσε να περιμένει κανείς τίποτε καλύτερο πάνω στο ζήτημα της ανάλυσης αυτής της εξέγερσης, από τη στιγμή που οι ιστορικοί δε λαμβάνουν καθόλου υπ' όψιν τους την προέλευση των λαϊκών κινημάτων και αρκούνται στο να αντιγράφουν για την περίοδο από το 1789 ως το 1793 τους Φίλους της Ελευθερίας!<sup>62</sup> Καμία ιστορία της Μεγάλης Επανάστασης δεν αναφέρει αυτά τα διατάγματα τα σχετικά με τα ζητήματα των φεουδαρχικών δικαιωμάτων και των κοινοτικών γαιών. Πρέπει κανείς να τα αναζητήσει στον Νταλό<sup>63</sup> ή σε άλλες συλλογές των νόμων. Μόνο δύο Ρώσοι ερευνητές, ο Βασίλτσικοφ και ο Καρέεφ<sup>64</sup> προσπάθησαν να φωτίσουν αυτή την υπόθεση. Όμως, ο Καρέεφ μόνο για τις απαρχές της Επανάστασης έχει στηρίξει τη μελέτη του στα στοιχεία των αρ-

σφρίγος, αυτή τη φορά εναντίον των αστών κερδοσκόπων. Αυτός ο αγώνας εκφράστηκε στη Συμβατική με την εξέγερση κάποιων τομέων<sup>57</sup> της Κομμούνας του Παρισιού, με την καθαίρεση του προηγούμενου συμβουλίου της Κομμούνας και με τη σφαγή των Προνδίνων.<sup>58</sup>

Κατά τη διάρκεια αυτού του σύντομου διαστήματος του θριάμβου των αναρχικών, ο λαός κατόρθωσε να αναγκάσει τη Συμβατική να ψηφίσει ένα νόμο σύμφωνα με τον οποίο τα κοινοτικά εδάφη, που είχαν αφαιρέσει για λογαριασμό τους οι άρχοντες από τις κοινότητες, θα διανέμονταν ισομερώς μεταξύ όλων των κατοίκων του κάθε χωριού. Μέτρο, εκ πρώτης όψεως, εξισωτικό, αλλά κατά βάθος τόσο ασχημο, ώστε αυτό το διάταγμα ποτέ δεν εφαρμόστηκε. Οι προλετάριοι των επαρχιών προτιμούσαν να διασώσουν το δικό τους τμήμα στον κοινοτικό αγρό, παρά να γίνουν κάτοχοι ενός αγροτεμαχίου –προφανώς ελάχιστα αποδοτικού–, που μετά από λίγο θα αναγκάζονταν να το εγκαταλείψουν από αδυναμία να το καλλιεργήσουν. Μ' αυτό τον τρόπο, οι κοινότητες διατήρησαν, παρά τα διατάγματα της άγριας Συμβατικής, τα εκατομμύρια εκτάρια της κοινοτικής γης.

Ας προσθέσουμε, για να τελειώνουμε, ότι η "τάξη" αποκαταστάθηκε μετά από λίγο από τον Ροβεσπιέρο που κατατόμησε τους "αναρχικούς". Μ' αυτόν τον όρο χαρακτηρίζονταν έκτοτε οι Εμπερτιστές<sup>59</sup> και όλοι οι επαναστάτες που δε σέβονταν την αστική ιδιοκτησία. Πρέπει, επίσης, να αναφέρουμε ότι οι νόμοι εναντίον των σφετεριστών, η επιβολή ανώτατων τιμών στα τρόφιμα και η αναγκαστική κυκλοφορία των χαρτονομισμάτων, που δεν ήταν εν τούτοις παρά ένας συμβιβασμός, εξακολούθησαν να διατηρούν την αστική ιδιοκτησία στην ολότητά της, περιορίζο-

χειών, ενώ ο Βασίλτσικοφ, που έγραψε το έργο του στη Ρωσία, δεν μπόρεσε να συμβουλευτεί παρά μόνον έγγραφα από δεύτερο χέρι. Αναφορικά τώρα με τους γάλλους μπουρζουάδες, αυτοί επιμένουν να αποκρύπτουν το έργο των παππούδων τους και να ξεκουφαίνουν το λαό με μεγάλα λόγια για να τον εκμεταλλευτούν καλύτερα την επόμενη φορά.

ντάς την ελαχιστότητα.

Αλλά, είναι γνωστό ότι αυτός ο περιορισμός της αστικής ιδιοκτησίας έλαβε τέλος, όταν η φατρία των γιακωβίνων, που είχε απομείνει κύρια της κατάστασης, αλλά είχε εγκαταλειφθεί από τους επαναστάτες του λαού, εκμηδενίστηκε μετά το θερμιδοριανό<sup>27</sup> πραξικόπημα.<sup>(5)</sup>

## ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. Βρισκόμαστε στο 1889, 100 ακριβώς χρόνια μετά την έκρηξη της Γαλλικής Επανάστασης, έτος κατά το οποίο, όχι μόνο στη Γαλλία αλλά και σε πολλές άλλες χώρες γιορτάστηκε η συμπλήρωση της πρώτης εκατονταετηρίδας της Γαλλικής Επανάστασης. Με αφορμή τις εκδηλώσεις που έγιναν και στην Αθήνα, η εφημερίδα "Επιθεώρησις" έγραφε την 20η Απριλίου του 1889 για τη Γαλλική Επανάσταση: "ήτο εξέγερσις του βαθμηδόν αφυπνισθέντος ανθρωπίνου πνεύματος κατά των διαμορφωθείσων εν τη ροή των αιώνων προλήψεων και ιδεών, αίτινες απετέλεσαν κατά συνθήκην και έξιν τα ποικιλότροπα κατασκευάσματα του κοινωνικού οργανισμού. Δια τούτο η γαλλική επανάστασις ανεγνωρίσθη ως επανάστασις κοινωνική". Μάλιστα στα πλαίσια των εκδηλώσεων έλαβε χώρα και μία αυθόρμητη διαδήλωση στην Πλατεία Ομονοίας, όπου πρωτοστάτησε ο Ρόκκος Χοϊδάς.

2. Πτώση της Βασιλλίης. Το φρούριο της Βασιλλίης άρχισε να κτίζεται το 1370, με διαταγή του βασιλιά Κάρολου του Ε' και προοριζόταν για την προστασία του τείχους που περιέβαλλε το Παρίσι. Όμως, από τον Καρδινάλιο Ρισελιέ άρχισε για πρώτη φορά να χρησιμοποιείται ως κρατική φυλακή, κατά τον 17ο αιώνα. Στη Βασιλλίη, επίσης, αποθηκεύονταν τα απαγορευμένα από το καθεστώς βιβλία. Ο Βολταίρος είχε φυλακιστεί στη Βασιλλίη δύο φορές. Την 14η Ιουλίου του 1789, ο λαός κυριέψε αυτό το σύμβολο της τυραννίας. Το πρωί της ίδιας ημέρας, είχε κυκλοφορήσει η φήμη ότι το φρούριο της Βασιλλίης είχε στρέψει απειλητικά τα κανόνια του προς το δρόμο και γι' αυτό το πλήθος, χωρίς να χάσει χρόνο, κατευθύνθηκε προς τον Οίκο των Απομάχων, όπου φυλάσσονταν πολλά όπλα. Παρά την άρνηση του διευθυντή του Οίκου των Απομάχων να παραδώσει τα

(5). Βλέπε στην ιστορία του Μινιέ.<sup>48</sup>

όπλα, ο λαός εξοπλίστηκε με 28.000 τουφέκια και προχώρησε στην κατάληψη του μισητού συμβόλου του Παλαιού Καθεστώτος.

3. Η Πτώση της Βαστίλλης καθιερώθηκε ως εθνική γιορτή της Γαλλίας το 1880, με νόμο της Τρίτης Γαλλικής Δημοκρατίας και με εισηγητή τον ιστορικό Henri Martin.

4. Το 1848 η Ευρώπη σαρώνεται από ένα επαναστατικό κύμα που κατέκλυσε τη Γαλλία, την Ιταλία, τη Γερμανία, την Αυστρία και την Ουγγαρία. Η Γαλλία αποτέλεσε το επίκεντρο αυτού του επαναστατικού ξεσπάσματος. Η άρνηση της γαλλικής κυβέρνησης να επεκτείνει το δικαίωμα της ψήφου, που ζητούσε η αντιπολίτευση, αποτέλεσε το έναυσμα της λαϊκής εξέγερσης της 22ας Φεβρουαρίου. Οι αστοί δημοκρατικοί, που κατέλαβαν την εξουσία εν ονόματι της επανάστασης του Φεβρουαρίου, “την μεταχειρίστηκαν στις σφαγές του Ιουνίου για να πείσουν την εργατική τάξη ότι “κοινωνική” Δημοκρατία σήμαινε τη Δημοκρατία που εξασφάλιζε την κοινωνική της υποταγή” (Μαρξ). Σύμφωνα πάλι με τον Μαρξ, στο κείμενό του για την επανάσταση του Ιουνίου του 1848 (βλέπε Καρλ Μαρξ “Για τη Γαλλική Επανάσταση”, εκδόσεις Εξάντας), “Η Επανάσταση του Φλεβάρη ήταν η ωραία επανάσταση, η επανάσταση της γενικής συμπάθειας, γιατί οι αντιθέσεις που ξέσπασαν ενάντια στη βασιλεία λαγοκοιμούνταν αδελφωμένες δίπλα-δίπλα, χωρίς να έχουν αναπτυχθεί. Η Επανάσταση του Ιούνη είναι η άσχημη επανάσταση, η αποκρουστική επανάσταση, γιατί στη θέση των λέξεων μπήκαν τα πράγματα.... Καμιά από τις πολυάριθμες επαναστάσεις της γαλλικής αστικής τάξης από το 1789 και μετά δεν αποτελούσε επίθεση κατά της Τάξης (Ordnung), γιατί άφησαν άθικτη την ταξική κυριαρχία, άφησαν άθικτη τη σκλαβιά των εργατών, άφησαν άθικτη την αστική τάξη (Ordnung) όσες φορές κι αν άλλαξαν την πολιτική μορφή αυτής της κυριαρχίας και αυτής της σκλαβιάς. Ο Ιούνης έθιξε αυτή την Τάξη. Αλίμονο στον Ιούνη!”

5. Οι μεγάλες ημέρες του 1871 αναφέρονται στο σημαντικό-

τατο, αν και βραχύβιο (18η Μαρτίου-28η Μαΐου), γεγονός της **Παρισινής Κομμούνας**, στην οποία οι εξεγερμένοι προλετάριοι εμφανίστηκαν στο ιστορικό προσκήνιο “καταργώντας το στρατό και αντικαθιστώντας τον από την αυτενεργό ένοπλη οργάνωση του πληθυσμού, καταργώντας την παλιά διοικητική μηχανή, τη συγκεντρωτική εξουσία της Γαλλίας και τα προνόμια που συνεπαγόταν, απαλλοτριώνοντας τις εκκλησίες και στέλνοντας τους παπάδες στην ιδιωτική ζωή, απαλλοτριώνοντας εργοστάσια που οι ιδιοκτήτες τους τα είχαν εγκαταλείψει και καταργώντας την ατομική ιδιοκτησία στα μέσα παραγωγής, καταργώντας το ίδιο το κράτος”. (βλέπε το κείμενο για την Παρισινή Κομμούνα στο περιοδικό “Ελευθεριακή Κίνηση”, τεύχος 80). Ο Μιχαήλ Μπακούνιν θα γράψει για την Παρισινή Κομμούνα: “Είμαι υποστηρικτής της Παρισινής Κομμούνας, η οποία, παρ’ όλο που κατακρεουργήθηκε και πνίγηκε στο αίμα από τους δήμιους της μοναρχικής και εκκλησιαστικής αντίδρασης, γίνεται ολοένα πιο ζωντανή και ισχυρή στη φαντασία και στην καρδιά του ευρωπαϊκού προλεταριάτου. Είμαι πάνω απ’ όλα υποστηρικτής της, γιατί υπήρξε μια τολμηρή και ειλικρινής άρνηση του Κράτους”. (βλέπε Μιχαήλ Μπακούνιν “Η Παρισινή Κομμούνα και η Ιδέα του Κράτους”, εκδόσεις “Ελεύθερος Τύπος”).

6. **Διαπύλια Τέλη** ονομάζονταν οι φόροι που εισπράττονταν παλιότερα από τους Δήμους και τις Κοινότητες και επιβάλλονταν πάνω στα εμπορεύματα, τα οχήματα και τα υποζύγια που εισέρχονταν ή εξέρχονταν από τους Δήμους και τις Κοινότητες. Στην Ελλάδα, καθιερώθηκαν το 1847 και καταργήθηκαν το 1948. Στη Γαλλία, καθιερώθηκαν τον 8ο αιώνα και επιβάλλονταν κυρίως στα είδη διατροφής και ένδυσης, γεγονός που τους έκανε μισητούς στο λαό. Η Γαλλική Επανάσταση, το 1791, κατήγγησε τα Διαπύλια Τέλη, αλλά τα επανέφερε πέντε χρόνια μετά, με τη δικαιολογία του κινδύνου χρεωκοπίας των δημόσιων οικονομικών της χώρας.

7. Οι Γιακωβίνοι ήταν οργανωμένοι στη “**Λέσχη των Γιακωβί-**

νων”, που ιδρύθηκε από 200 περίπου αντιπροσώπους της Εθνικής Συνέλευσης, την 30η Απριλίου του 1789. Έλαβε το όνομά της από ένα παλιό μοναστήρι του Παρισιού, όπου συναντώνταν τα μέλη της. Πήρε μέρος στην ανατροπή των Γιρονδίνων (1793) και εγκαθίδρυσε την περίοδο της Τρομοκρατίας. Η “Λέσχη των Γιακωβίνων” έκλεισε το 1794 από τους Θερμιδοριανούς.

8. Ονομάστηκε **Τρίτη Τάξη** (Tiers-Etat), διότι περιελάμβανε τον πληθυσμό της Γαλλίας που δεν ανήκε στις δύο πρώτες τάξεις των Ευγενών και του Κλήρου. Αυτές οι δύο πρώτες τάξεις ήταν απαλλαγμένες από τη φορολογία. Την 17η Ιουνίου του 1789, μετά από πρόταση του Σιεγές, οι αντιπρόσωποι της Τρίτης Τάξης στη Συνέλευση ανακήρυξαν τον εαυτό τους σε “Εθνοσυνέλευση”. Στην πραγματικότητα, η Τρίτη Τάξη ήταν ανομοιογενής και υπήρχαν διαρκώς αντιθέσεις μεταξύ των στρωμάτων που την αποτελούσαν. Γι’ αυτό ο Χομπσμπάουμ προσδιορίζει την Τρίτη Τάξη ως την πλασματική εκείνη ενότητα “που υποτίθεται ότι εκπροσωπούσε όλους όσους δεν ανήκαν ούτε στους ευγενείς ούτε στον κλήρο, αλλά στην οποία ουσιαστικά κυριαρχούσε η μεσαία τάξη”. (βλέπε E.J. HOBBSAWM “Η εποχή των Επανάστασεων, 1789–1848”, εκδόσεις “Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης”).

9. Ο Γάλλος φυσιοκράτης οικονομολόγος **Τυργκό** (Turgot: 1727-1781) ήταν οπαδός του ελεύθερου ανταγωνισμού και εχθρός του μερκαντιλιστικού συστήματος. Την περίοδο 1774- 1776, ανέλαβε το Υπουργείο των Οικονομικών της Γαλλίας και προχώρησε σε μεταρρυθμίσεις. Το Φεβρουάριο του 1776, κατήργησε με διάταγμα τις συντεχνίες. Κατήργησε την αγγαρεία των χωρικών για την κατασκευή εξοχικών δρόμων. Επίσης κατήργησε και τους περιορισμούς του εμπορίου και της μεταφοράς των σιτηρών. Οι μεταρρυθμίσεις του Τυργκό ανεκλήθησαν μετά την απομάκρυνσή του από το Υπουργείο των Οικονομικών, το 1776. Ο Τυργκό συνεργάστηκε, επίσης, στην “Εγκυκλοπαίδεια” του Ντιντερό. Από τα βασικά του έργα είναι το “Reflexions sur la formation et la distribution des richesses” (Σκέψεις πάνω στο σχηματισμό και

τη διανομή του πλούτου).

10. **Άνταμ Σμιθ** (1723–1790). Σκοτσέζος οικονομολόγος και θεμελιωτής της αστικής πολιτικής οικονομίας. Κατά την περίοδο 1764–1766 είχε πάει στη Γαλλία όπου γνωρίστηκε με τους φυσιοκράτες Κεναί και Τυργκό καθώς και με τους Ντ’ Αλαμπέρ και Ελβέτιο, που επηρέασαν τη σκέψη του. Οπαδός του ελεύθερου οικονομικού ανταγωνισμού και εχθρός κάθε κρατικής παρέμβασης στην οικονομική δραστηριότητα. Βασικό του έργο “Ο πλούτος των Εθνών” (The Wealth of Nations).

11. **Jurandes** ονομάζονταν οι πρωτομάστορες που εκλέγονταν από τις συντεχνίες για την υποστήριξη των συμφερόντων τους.

12. Ο αββάς **Σιεγιές** (1748–1836) ήταν αντιπρόσωπος της Τρίτης Τάξης του Παρισιού κατά τη Συνέλευση των Τάξεων του 1789. Υπήρξε ένας από τους συντάκτες της “Διακήρυξης των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και του Πολίτη”. Αργότερα υποστήριξε το πραξικόπημα του Ναπολέοντα της 18ης Μπρυμαίρ του 1799 και υπήρξε ένας από τους προσωρινούς υπάτους. Το 1816, εξορίστηκε από τη Γαλλία ως “βασιλοκτόνος”, επειδή ως μέλος της Συμβατικής είχε ψηφίσει υπέρ της θανατικής καταδίκης του Λουδοβίκου ΙΣΤ’. Δημοσίευσε το φυλλάδιο “Τι είναι η Τρίτη Τάξη” (Qu’ est que le tiers-état). Η Τρίτη Τάξη περιελάμβανε, σύμφωνα με τον Σιεγιές, τους εμπόρους, τους επιχειρηματίες, τους χρηματιστές, τους αγρότες, τους εργάτες, τους τεχνίτες, τους διανοούμενους και όσους ασκούσαν ελεύθερα επαγγέλματα. Τα στρώματα αυτά αποτελούν το έθνος, διότι, κατά τον Σιεγιές, από τη δράση τους εξαρτάται η ύπαρξή του, ενώ δεν εξαρτάται καθόλου από τη δράση των Ευγενών και του Κλήρου. Η σημαντικότερη φράση του Σιεγιές “le tiers-état est tout” (Η Τρίτη Τάξη είναι το παν) μπορεί να εκληφθεί και ως σφοδρή αντιπαράθεση στην απολυταρχικότητα του “l’ état c’ est moi” (Το Κράτος είμαι εγώ) του Λουδοβίκου ΙΔ’.

13. Ο Γιρονδίνος **Μπρισό** (Brissot: 1754-1793), γυρνώντας

από το Λονδίνο, όπου είχε πάει για λίγους μήνες (Φεβρουάριος-Νοέμβριος του 1783), άρχισε να εκδίδει προπαγανδιστικά φυλλάδια εναντίον της Βασίλισσας και της Κυβέρνησης, με αποτέλεσμα τη σύλληψη και τη φυλάκισή του στη Βαστίλλη, απ' όπου αφέθηκε ελεύθερος το Σεπτέμβριο του 1784. Επηρεασμένος από το αγγλικό αντιδουλοκτητικό κίνημα ίδρυσε την "Εταιρεία Φίλων των Μαύρων" (Société des Amis des Noirs). Ήταν εκδότης της εφημερίδας "Ο Γάλλος Πατριώτης", και την 20η Οκτωβρίου του 1791 πρότεινε την κήρυξη του επαναστατικού πολέμου κατά των μοναρχιών της Ευρώπης. Την 2α Ιουνίου του 1793 διατάχτηκε η σύλληψή του μαζί με τη σύλληψη και άλλων Πιρονδίνων. Προσπάθησε να διαφύγει, αλλά συνελήφθη στο Μουλέν και οδηγήθηκε στο Παρίσι, όπου και κατατομήθηκε στην γκιλοτίνα. Ήταν οπαδός του Ρουσσώ και το σπουδαιότερο έργο του είναι "Οι φιλοσοφικές έρευνες για το δικαίωμα της ιδιοκτησίας και για την κλοπή στη φυσική κατάσταση και στην κοινωνία" (1780). Σ' αυτό το έργο, διατύπωσε για πρώτη φορά τη φράση "Η ιδιοκτησία είναι κλοπή", που έγινε ευρέως γνωστή αργότερα, μετά τη χρησιμοποίησή της από τον Προυντόν.

14. "Κυρία Veto" αποκαλούσε ο λαός τη σύζυγο του Λουδοβίκου ΙΣΤ', τη βασίλισσα **Μαρία Αντουανέττα** (1755-1793). Η Μαρία Αντουανέττα ήταν λάτρης των διασκεδάσεων και των τελετών της Αυλής, εξαιρετικά σπάταλη και παρενέβαινε συχνά στους διορισμούς των Υπουργών και των ανώτατων υπαλλήλων, προωθώντας τους δικούς της ανθρώπους. Γι' αυτό μισήθηκε από το λαό, που τη θεωρούσε ξένη και την αποκαλούσε "η Αυστριακή", επειδή ήταν κόρη της αρχιδούκισσας της Αυστρίας και Βασίλισσας της Ουγγαρίας και της Βοημίας, της Μαρίας Θηρεσίας. Κατατομήθηκε την 16η Οκτωβρίου του 1793.

15. Ο όρος **Ζακερί** (jacquerie) χρησιμοποιήθηκε πρωταρχικά για να δηλώσει τη μεγάλη εξέγερση των αγροτών εναντίον των ευγενών της Γαλλίας, κατα το 1358. Η συγκεκριμένη ονομασία της αγροτικής εξέγερσης οφείλεται στους ευγενείς που αποκα-

λούσαν περιφρονητικά κάθε χωρικό Ζακ (Ιάκωβο) ή Ζακ-Μπονόμ (χαζο-Ιάκωβο). Ο αγροτικός ξεσηκωμός ξέσπασε την 21η Μαΐου του 1358 κοντά στην Κομπιένη και γρήγορα εξαπλώθηκε σε όλη την ύπαιθρο. Οι αγρότες γκρέμιζαν τους πύργους των φεουδαρχών και κατέστρεφαν τα ντοκουμέντα που περιείχαν στοιχεία για τις οφειλές των χωρικών προς τους ευγενείς. Τελικά, την 10η Ιουνίου οι αγρότες νικήθηκαν από τον Κάρολο Β' της Ναβάρρας και ακολούθησε μαζική σφαγή. Μέχρι την 24η Ιουνίου σφάχθηκαν 20.000 αγρότες.

16. **Ιούνιος του 1792.** Την 11η Ιουνίου του 1792, ξεσηκώθηκε ο λαός του Παρισιού εναντίον του Λουδοβίκου ΙΣΤ', επειδή άσκησε βέτο για το διάταγμα της 27ης Μαΐου, με το οποίο η Νομοθετική ζητούσε να εξοριστούν όλοι οι ιερείς που αρνούσαν να δώσουν όρκο πίστewς στο "Αστικό Σύνταγμα του Κλήρου", που είχε υιοθετηθεί από την Εθνοσυνέλευση την 12η Ιουλίου του 1790 και προέβλεπε την εκλογή των κληρικών από τους πολίτες. Λίγες ημέρες αργότερα, την 20η Ιουνίου, έγινε ένοπλη πορεία του λαού, ο οποίος εισέβαλε στα βασιλικά ανάκτορα. Παρά το γεγονός ότι η πορεία ήταν οργανωμένη από τους Πιρονδίνους για να εξαναγκαστεί ο Λουδοβίκος ΙΣΤ' να ανακαλέσει την απόφασή του να παύσει την κυβέρνηση που αποτελείτο από γιρονδίνους, μετατράπηκε σε διαδήλωση κατά της βασιλικής εξουσίας και της συνωμοσίας της Αυλής με τις ξένες δυνάμεις. Η δυναμική των γεγονότων του Ιουνίου του 1792 οδήγησε στη λαϊκή εξέγερση της 10ης Αυγούστου του 1792, με την οποία ανατράπηκε η Μοναρχία.

17. Ο Επρεμεσνίλ (Jean Jacques Duval d' **Epremesnil**: 1746-1794) ήταν Γάλλος νομικός και πολιτικός. Από το 1775 ήταν μέλος του Parlement<sup>28</sup> του Παρισιού και αργότερα συμμετείχε στη Γαλλική Εθνοσυνέλευση. Ο Κροπότκιν εδώ υπαινίσσεται τη διαμάχη του Επρεμεσνίλ με τη βασιλική εξουσία. Πριν τη Γαλλική Επανάσταση, το 1788, ο Επρεμεσνίλ φυλακίστηκε για λίγους μήνες, επειδή υπεράσπιζε τα δικαιώματα των Parlements απέναντι



στη βασιλική εξουσία. Στην αρχή της Γαλλικής Επανάστασης, ο Επρεμεσνίλ αγωνιζόταν για τον περιορισμό της βασιλικής εξουσίας, με σκοπό να αποδοθεί μεγαλύτερη εξουσία στα Parlements και γενικότερα στους ευγενείς. Βλέποντας, όμως, τη ριζοσπαστική τροπή των πραγμάτων, κατέληξε να γίνει ένας φλογερός υπερασπιστής του Θρόνου, γιατί κατάλαβε ότι η καταστροφή της Μοναρχίας συμπαρασύρει στην καταστροφή και τα πρόνοια των ευγενών.

18. **Ενγκάρ Κινέ** (Edgar Quinet: 1803–1875). Γάλλος ιστορικός, που είναι γνωστός στην Ελλάδα, κυρίως επειδή ως μέλος μιάς επιστημονικής αποστολής επισκέφθηκε, το 1829, την Πελοπόννησο. Το συγκεντρωμένο υλικό από την περιήγησή του στην Πελοπόννησο δημοσιεύτηκε στο βιβλίο του “Περί της σύγχρονης Ελλάδας και των σχέσεών της με την αρχαιότητα”. Μάλιστα, αυτή τη χρονιά (1995), ένας σύγχρονος ελληνιστής, ο Ζακ Λακαριέρ, προσκεκλημένος του μορφωτικού τμήματος της Γαλλικής Πρεσβείας και του Γαλλικού Ινστιτούτου, ξαναζωντάνεψε το οδοιπορικό του Κινέ στο Μωριά. Στο επίπεδο των ιδεών, ο Κινέ εμπνεόταν από το γερμανικό αντικληρικό φιλελευθερισμό και από τη γερμανική φιλοσοφία. Το 1841, έγινε καθηγητής στο Collège de France, απ’ όπου απολύθηκε το 1846, επειδή έβαλε εναντίον του αντιδραστικού καθολικού κλήρου και των Ιησουϊτών.” Το 1871, συνόψισε τις ιδέες του στο έργο του “Το Νέο Πνεύμα”. Ο Κροπότκιν αναφέρεται στο έργο του Κινέ “Η Επανάσταση” που εκδόθηκε το 1865. Το 1845 είχε γράψει και ένα άλλο έργο για τη Γαλλική Επανάσταση υπό τον τίτλο “Ο Χριστιανισμός και η Γαλλική Επανάσταση”.

19. **Μπιγιώ-Βαρέν** (Billaud-Varennes: 1756–1819). Γιακωβίνος που συμμετείχε στην Κομμούνα του Παρισιού της 10ης Αυγούστου του 1792 και ήταν υποστηρικτής του περιορισμού των κοινωνικών ανισοτήτων. Συμμετείχε στην Επιτροπή Κοινής Σωτηρίας. Το 1795, συνελήφθη από τους Θερμιδοριανούς και εξορίστηκε στη Γουϊνέα. Αρνήθηκε να δεχτεί την αμνηστία που

χορήγησε ο Ναπολέοντας και παρέμεινε στην εξορία.

20. **Ροβεσπιέρος Μαξιμιλιανός** (1758–1794). Η πιο γνωστή μορφή της Γαλλικής Επανάστασης, που κατόρθωσε να συγκεντρώσει, για μια περίοδο, όλη την κρατική εξουσία στα χέρια του. Την 31η Μαρτίου του 1790, διορίζεται πρόεδρος της Λέσχης των Γιακωβίνων. Την 27η Ιουλίου του 1793, γίνεται μέλος της Επιτροπής Κοινής Σωτηρίας και σε λίγο, το Σεπτέμβρη, αρχίζει η περίοδος της Τρομοκρατίας. Η Συμβατική εγκρίνει το νόμο περί υπόπτων, που επιβάλλει την άμεση σύλληψη όσων είναι αντίθετοι στην Επιτροπή Κοινής Σωτηρίας και τον Ροβεσπιέρο. Μάλιστα, την 10η Ιουνίου του 1794, καταργούνται όλες οι νομικές εγγυήσεις για όσους κατηγορούνται σαν “προδότες της Επανάστασης”. Με την ανατροπή της δικτατορίας του Ροβεσπιέρου και των γιακωβίνων από τους Θερμιδοριανούς, ο Ροβεσπιέρος συνελήφθη τη νύχτα της 27ης Ιουλίου του 1794 και χωρίς δίκη οδηγήθηκε μαζί με τους στενούς του συνεργάτες, την 28η Ιουλίου, στη λαιμητόμο.

21. Την 30η Σεπτεμβρίου του 1791, έληξαν οι εργασίες της Συντακτικής Συνέλευσης και την επομένη, την 1η Οκτωβρίου, άρχισαν οι εργασίες της **Νομοθετικής Συνέλευσης**. Τα μέλη της ήταν νέα άτομα, διότι η Συντακτική είχε αποδεχθεί την πρόταση του Ροβεσπιέρου να απαγορευτεί στα μέλη της να εκλεγούν στη Νομοθετική. Οι εργασίες της Νομοθετικής έληξαν την 21η Σεπτεμβρίου του 1792 και ταυτοχρόνως άρχισαν οι εργασίες της Συμβατικής Συνέλευσης.

22. **Ανακήρυξη της Δημοκρατίας**. Την 21η Σεπτεμβρίου του 1792 η Συμβατική Συνέλευση ομόθυμα, μέσα σε ένα ενθουσιώδες κλίμα, κατήγγησε τη Μοναρχία.

23. Πρόκειται για μία από τις σημαντικότερες εφημερίδες που άρχισαν να εκδίδονται κατά την εποχή της Γαλλικής Επανάστασης. “Ο Παγκόσμιος Σύμβουλος” (Le **Moniteur Universel**) ή “Εθνική Εφημερίς (Gazette Nationale) εκδόθηκε το Νοέμβριο του 1789 για να δημοσιεύει τις πολιτικές συζητήσεις της Συντα-

κτικής Συνέλευσης. Από την 28η Δεκεμβρίου του 1789, έγινε η επίσημη εφημερίδα για τη δημοσίευση των πράξεων της κυβέρνησης.

24. **Ζακ Νεκέρ** (Necker: 1732–1804). Ελβετός τραπεζίτης και Υπουργός Οικονομικών κατά τις περιόδους 1771–1781 και 1788–1790. Ήταν θαυμαστής του αγγλικού συστήματος και οπαδός μιας περιορισμένης συνταγματικής μοναρχίας. Προσπάθησε να προωθήσει ένα πρόγραμμα κοινωνικών και συνταγματικών μεταρρυθμίσεων. Η παραίτησή του από το Λουδοβίκο ΙΣΤ΄ (11η Ιουλίου 1789) οδήγησε πλήθος κόσμου να τρέξει στον αγαλαματοποιό Κούρτιο, να αρπάξει την προτομή του Νεκέρ και να ξεχυθεί σε μια τεράστια διαδήλωση με κατεύθυνση το Παλάτι. Αυτή η μεγάλη διαδήλωση υπέρ του Νεκέρ εξηγείται από το ότι τη συγκεκριμένη εκείνη στιγμή ο Νεκέρ ήταν πολύ αγαπητός στο λαό, διότι είχε δημοσιευτεί μία εκθεσή του που για πρώτη φορά γνωστοποιούσε τα τεράστια ποσά που σπαταλούσαν από το δημόσιο ταμείο οι άνθρωποι της Αυλής. Ο Νεκέρ επανήλθε στο Υπουργείο των Οικονομικών λίγες ημέρες μετά την παραίτησή του, την 16η Ιουλίου του 1789, και παραιτήθηκε οριστικά την 4η Σεπτεμβρίου του 1790.

25. **Καμίλ Ντεμουλέν** (Desmoulins: 1760–1794). Μία από τις σημαντικότερες μορφές της Γαλλικής Επανάστασης, που έγινε γνωστός για την τόλμη και την ορμητικότητα που έδειξε κατά την έκρηξη της Επανάστασης. Κατά τη μεγάλη πορεία του λαού προς το Παλάτι, μετά την αποπομπή του Νεκέρ, ο Ντεμουλέν ανέβηκε σ' ένα πρόχειρο βήμα και, κρατώντας το πιστόλι στα χέρια, φώναξε: "Πολίτες! Δεν πρέπει να χάνουμε ούτε στιγμή. Τη νύχτα αυτή, όλα τα ελβετικά και γερμανικά τάγματα θα βγουν να μας χτυπήσουν. Τι μένει σε μας να κάνουμε; Ν' αρπάξουμε τα όπλα!" Ήταν από τους επικριτές της πολιτικής της Τρομοκρατίας του Ροβεσπιέρου. Έτσι, τη νύχτα της 29ης προς την 30η Μαρτίου του 1794 διατάχθηκε η σύλληψή του μαζί με τη σύλληψη του Δαντών και άλλων. Αφού κατηγορήθηκαν για συνεργασία σε

"ξένη συνωμοσία", οδηγήθηκαν στη λαιμητόμο, την 5η Απριλίου του 1794. Πηγαίνοντας για τη λαιμητόμο, πάνω στο κάρρο των καταδίκων, ο Ντεμουλέν φώναξε: "Να λοιπόν, η ανταμοιβή εκείνου που τον αποκάλεσαν πρώτο απόστολο της Ελευθερίας!"

26. Τη νύχτα της 4ης Αυγούστου του 1789, η Συντακτική Συνέλευση προχώρησε στη μερική κατάργηση των φεουδαρχικών δικαιωμάτων. Η απόφαση αυτή της Συντακτικής ελήφθη κάτω από την πίεση του "Μεγάλου Φόβου" (Grande Peur), δηλαδή του μεγάλου αγροτικού ξεσηκωμού που ξέσπασε στη Γαλλία από το τέλος του Ιουλίου μέχρι και τις αρχές του Αυγούστου του 1789. Οι εξεγερμένοι αγρότες σκότωναν τους υπαλλήλους του Βασιλιά, κατελάμβαναν τους πύργους των αρχόντων και έκαιγαν τα έγγραφα της ιδιοκτησίας των φεουδαρχών.

27. Την 9η **Θέρμιδορ** (Thermidor: 27η Ιουλίου 1794), η Συμβατική Συνέλευση ψήφισε τη σύλληψη του Ροβεσπιέρου και του αδελφού του, του Σαιν-Ζυστ, του Κουθόν και του Λεμπά. Όταν συνελήφθη, ο Ροβεσπιέρος φώναξε: "Η Δημοκρατία είναι χαμένη. Θριαμβεύουν οι ληστές!" Την άλλη ημέρα, ο Ροβεσπιέρος και άλλα 22 άτομα οδηγήθηκαν στη λαιμητόμο.

28. **Parlements** ονομάζονταν τα δικαστικά συμβούλια, που ήταν ανώτατα δικαστήρια στη Γαλλία πριν την Επανάσταση του 1789. Αποτελούνταν από ευγενείς και είχαν περιορισμένες δυνατότητες ελέγχου των Βασιλικών Διαταγμάτων. Η Απόλυτη Μοναρχία είχε περιορίσει όσο περισσότερο μπορούσε τους παλιούς θεσμούς των ευγενών, τις Συνελεύσεις και τα Δικαστικά Συμβούλια. Βέβαια, διατηρούσαν ακόμη τη δύναμή τους, που στάθηκε ικανή να οδηγήσει στην αποτυχία τις μεταρρυθμιστικές απόπειρες του Τυργκό κατά την περίοδο 1774–1776. Τώρα, με αφορμή τη γενικότερη κρίση του 1788–1789, διαμαρτύρονταν και απαιτούσαν την επανάκτηση και την επέκταση των προνομίων τους. Η διαμάχη των parlements και της Αυλής ήταν μία ενδοεξουσιαστική διαμάχη. Τα parlements δε διαπνεόταν από καμία φιλολαϊκή διάθεση. Όπως αναφέρει και ο Πέτρος Κροπότ-

κιν: “εάν τα *parlements* είχαν αρνηθεί μερικές φορές να εφαρμόσουν τα διατάγματα του Βασιλιά και του Υπουργού του, από την άλλη μεριά δε νοιάζονταν καθόλου για την κατάσταση του λαού”. (σελίδα 45 της αγγλικής έκδοσης του μεγάλου έργου του Πέτρου Κροπότκιν “The Great French Revolution, 1789–1793”, εκδόσεις Elephant).

29. **Γενικές Τάξεις** (*Etats Généraux*). Με απόφαση του Λουδοβίκου ΙΣΤ΄ της 24ης Ιανουαρίου του 1789, έπρεπε οι τρεις τάξεις, ο Κλήρος, οι Ευγενείς και η Τρίτη Τάξη, να εκλέξουν τους αντιπροσώπους τους για τη Γενική Συνέλευση των Τάξεων που θα γινόταν την 5η Μαΐου. Η Γενική Συνέλευση των Τάξεων είχε να συγκληθεί από το 1614. Ο συνολικός αριθμός των αντιπροσώπων που εξελέγησαν για τη Γενική Συνέλευση των Τάξεων της 5ης Μαΐου ήταν 1.196. Οι 308 ανήκαν στον Κλήρο, οι 290 στους Ευγενείς και οι 598 στην Τρίτη Τάξη. Στο παραδοσιακό αυτό φεουδαρχικό σώμα πλειοψηφούσαν πάντοτε οι Ευγενείς και ο Κλήρος έναντι της Τρίτης Τάξης, διότι οι αντιπρόσωποι δεν ψήφιζαν ως άτομα αλλά κατά κοινωνικές ομάδες. Αλλά, τώρα, οι αντιπρόσωποι της Τρίτης Τάξης συμφώνησαν να μη χωριστούν χωριστή συνεδρίαση και ψήφο και ορκίστηκαν να μη χωριστούν, αν δε δώσουν Σύνταγμα στη Γαλλία.

30. **Τεν Ιπολίτ** (*Taine: 1828–1893*). Γάλλος κριτικός και ιστορικός. Θεμελιωτής της αισθητικής θεωρίας του νατουραλισμού. Σημαντικά του έργα είναι οι Μελέτες του για τον Μπαλζάκ (1858) και οι Μελέτες του για τον Σταντάλ (1864). Βάση της μεθοδολογίας του αποτελεί η τριάδα “Φυλή–περιβάλλον–στιγμή”. Η αμοιβαία επίδραση των μερών της τριάδας καθορίζει, σύμφωνα με τον Τεν, την εμφάνιση των λογοτεχνικών ειδών και των λογοτεχνικών σχολών. Κατά τη δεκαετία του 1860, εξέφραζε φιλελεύθερες ιδέες, αλλά μετά την Παρισινή κομμούνια, το 1871, πέρασε με το μέρος της αντίδρασης. Ο Κροπότκιν αναφέρεται στο βασικό έργο του Τεν “Η προέλευση της σύγχρονης Γαλλίας” (τρεις τόμοι, 1876–1893), όπου επιτίθεται όχι μόνο κατά των

γιακωβίνων και της δικτατορίας τους, αλλά συλλήβδην κατά της Γαλλικής Επανάστασης.

31. Μπλανκιστές ονομάζονται οι οπαδοί του Μπλανκί Λουί-Ωγκύστ (*Blanqui: 1805–1881*). Ο Μπλανκί έμεινε στις φυλακές για τριαντατρία χρόνια συνολικά, και γι’ αυτό ονομάστηκε “Ο Έγκλειστος” (*L’ enfermé*). Πίστευε ότι ο σοσιαλιστικός μετασχηματισμός της κοινωνίας θα μπορούσε να επιτευχθεί με την κατάληψη της εξουσίας από αυστηρά πειθαρχημένες συνωμοτικές ομάδες και γι’ αυτό δημιουργούσε συνεχώς μυστικές εταιρείες. Την 12η Μαΐου του 1839, μαζί με 500 ενόπλους κατέλαβε το Δημαρχείο του Παρισιού. Μετά από δύο ημέρες νικήθηκαν εύκολα, καθώς ήταν αποκομμένοι από τον πληθυσμό. Έχει γράψει ένα εγχειρίδιο για το αντάρτικο πόλεων με τον τίτλο “Οδηγίες για την ένοπλη δράση”. Οι μπλανκιστές έπαιξαν σημαντικό ρόλο στην Παρισινή Κομμούνια. Ο Μπλανκί εξελέγη πρόεδρος της Κομμούνιας, αλλά η κυβέρνηση Θιέρσου αρνήθηκε να τον αποφυλακίσει. Οι μπλανκιστές προσχώρησαν, αργότερα, στη Διεθνή Ένωση των Εργαζομένων και υποστήριξαν τον Μαρξ στη διαμάχη του με τον Μπακούνιν. Κατά τον Α΄ παγκόσμιο πόλεμο ακολούθησαν σωβινιστική πολιτική εθνικής άμυνας. Μετά το θάνατο του Βαγιάν, το 1915, το μπλανκιστικό ρεύμα σταμάτησε να υπάρχει.

32. Οι εργασίες της **Συμβατικής Συνέλευσης** (*Convention*) άρχισαν την 21η Σεπτεμβρίου του 1792 και τελείωσαν την 26η Οκτωβρίου του 1795, όταν η κρατική εξουσία πέρασε στα χέρια του Διευθυντηρίου.

33. Ο **Σασέν** (*Chassin: 1831–1901*) ήταν Γάλλος εκδότης και συγγραφέας διάφορων έργων σχετικά με τη Γαλλική Επανάσταση. Ο Πέτρος Κροπότκιν στο μεγάλο του έργο για τη Γαλλική Επανάσταση αναφέρεται στο έργο του Σασέν “Το Πνεύμα της Επανάστασης”.

34. Τα ανάκτορα των **Βερσαλλιών** (*Versailles*) άρχισαν να κτίζονται από το Λουδοβίκο ΙΔ΄, το 1662. Θεωρούνταν το σύμβολο

της Γαλλικής Μοναρχίας.

35. Την 27η Απριλίου του 1789 λεηλατήθηκε στο Παρίσι το μεγάλο εργοστάσιο του **Ρεβεγιόν** (Réveillon) έπειτα από αιματηρή σύγκρουση. Ο Ρεβεγιόν ήταν ένας εργαζόμενος που κατάφερε να γίνει ιδιοκτήτης ενός εργοστασίου που απασχολούσε 300 εργάτες. Έγινε γνωστός, όπως αναφέρει και ο Πέτρος Κροπότκιν, για τη βαρβαρότητα με την οποία υποστήριζε τη λιμικτονία των εργατών, οι οποίοι, σύμφωνα μ' αυτόν, δε χρειάζονταν τίποτε άλλο πέρα από φακές και από ψωμί κατώτατης ποιότητας. Κατά τη λεηλασία του εργοστασίου του από το λαό, επενέβη ο στρατός με αποτέλεσμα να σκοτωθούν 12 στρατιώτες και να τραυματιστούν άλλοι 80, ενώ από την πλευρά του λαού σκοτώθηκαν 200 και τραυματίστηκαν 300. (σελίδες 67 και 68 της αγγλικής έκδοσης του έργου του Πέτρου Κροπότκιν "The Great French Revolution, 1789-1793", εκδόσεις Elephant).

36. **Μπρυμαίρ** (Brumaire). Πρόκειται για το δεύτερο μήνα του γαλλικού δημοκρατικού ημερολογίου. Την 18η Μπρυμαίρ του 1799 (9η Νοεμβρίου) ο Ναπολέων Βοναπάρτης ανέτρεψε με πραξικόπημα το Διευθυντήριο και εγκαθίδρυσε τη δικτατορία του, λαμβάνοντας τον τίτλο του "Πρώτου Υπάτου".

37. Τη **2α Δεκεμβρίου** του 1851, ο Λουδοβίκος Βοναπάρτης διέλυσε με πραξικόπημα τη Γαλλική Νομοθετική Συνέλευση. Ο Μαρξ χαρακτηρίζει τη 2α Δεκεμβρίου του Λουδοβίκου Βοναπάρτη ως τη "δευτερη έκδοση" της 18ης Μπρυμαίρ του Ναπολέοντα Βοναπάρτη. (Βλέπε το έργο του "Η 18η Μπρυμαίρ του Λουδοβίκου Βοναπάρτη").

38. Επρόκειτο, όπως αναφέρει ο Πέτρος Κροπότκιν, για **είκοσι χιλιάδες ανέργους**. (σελίδα 91 του έργου του "The Great French Revolution, 1789-1793, εκδόσεις Elephant).

39. Την **5η και την 6η Οκτωβρίου του 1789**, ο λαός, μετά από συγκρούσεις με τη Βασιλική Φρουρά στις Βερσαλλίες, επέβαλε στο Λουδοβίκο ΙΣΤ' την επιστροφή του στο Παρίσι. Στόχος αυτής της ενέργειας ήταν η ματαίωση της συνωμοσίας εναντίον

της Εθνοσυνέλευσης που είχε σχεδιαστεί στην Αυλή των Βερσαλλιών. Την 5η Οκτωβρίου, επίσης, λαμβάνει χώρα και η πορεία των γυναικών του Παρισιού προς τις Βερσαλλίες για να ζητήσουν ψωμί.

40. Την **10η Αυγούστου του 1792**, έχουμε τη λαϊκή εξέγερση στο Παρίσι και τη δημιουργία της επαναστατικής Κομμούνας. Κάτω από την πίεση του εξεγερμένου πλήθους, η Νομοθετική Συνέλευση καθαιρεί το Λουδοβίκο ΙΣΤ' και καταργεί προσωρινά το θεσμό της μοναρχίας.

41. Οι **συντεχνίες** καταργήθηκαν την 2α Μαρτίου του 1791.

42. **Αδριανός Ντυπόρ** (Dupont: 1759-1798). Λίγο πριν το ξέσπασμα της Γαλλικής Επανάστασης, ο Ντυπόρ ανήκε στην ομάδα των "Πατριωτών". Στο σπίτι του, μάλιστα, γίνονταν πολλές από τις συνεδριάσεις των αρχηγών της ομάδας των "Πατριωτών". Το πρόγραμμά της απέβλεπε στη δημιουργία Συνταγματικής Μοναρχίας με αντιπροσωπευτικό σύστημα.

43. **Γκρεγκουάρ Ανρί** (Grégoire: 1750-1831). Ιερέας, παιδί ενός φτωχού χωρικού και δημοφιλής εξαιτίας της αντίθεσής του στη σκλαβιά των νέγρων. Το 1789 εκλέχθηκε στη Γενική Συνέλευση των Τάξεων και ήταν υποστηρικτής της ένωσης του κατώτερου κλήρου με τους αντιπροσώπους της Τρίτης Τάξης. Ήταν υπέρμαχος της κατάργησης της Μοναρχίας και γι' αυτό δέχθηκε μεγάλη επίθεση από τον αντιδραστικό φιλομοναρχικό κλήρο κατά τη διάρκεια της Παλινόρθωσης των Βουρβόνων.

44. Την 26η Αυγούστου του 1789, η Εθνοσυνέλευση ψήφισε τη **Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και του Πολίτη**, που αποτελούνταν από το προοίμιο και 17 άρθρα. Με τη Διακήρυξη κατοχυρωνόταν, μεταξύ άλλων, και η ελευθερία της ιδιοκτησίας. Η ιδιοκτησία, μέσα στα πλαίσια της αστικής ιδεολογίας, θεωρείται από τη Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και του Πολίτη ως ένα φυσικό δικαίωμα, ιερό, αναφαίρετο και απαραβίαστο.

45. Ο **στρατιωτικός νόμος** ψηφίστηκε από την Εθνοσυνέλευση

ση την 21η Οκτωβρίου του 1789, προκειμένου να σταματήσουν οι λαϊκές εξεγέρσεις.

46. **Μισελέ Ζυλ** (Michelet: 1798–1874). Γάλλος ιστορικός, γνωστός από το μεγάλο έργο του “Ιστορία της Γαλλίας”. Ο Κροπότκιν αναφέρεται, εδώ, στο άλλο μεγάλο έργο του που είναι “Η Ιστορία της Γαλλικής Επανάστασης” (7 τόμοι, 1847–1853). Ο Μισελέ είδε τη Γαλλική Επανάσταση ως το θρίαμβο της Δικαιοσύνης πάνω στο χριστιανικό δόγμα και την αυθαίρετη εξουσία της Μοναρχίας.

47. **Μπλάν Λουί** (Blanc: 1811–1882). Γάλλος σοσιαλιστής και ιστορικός. Ένα από τα έργα του είναι η “Επανάσταση του 1848”, στην οποία και συμμετείχε. Ο Μπλάν πίστευε ότι οι αντιθέσεις του κεφαλαίου και της μισθωτής εργασίας θα μπορούσαν να επιλυθούν με ειρηνικό τρόπο, διότι ο ανταγωνισμός είναι καταστρεπτικός και για τους εργάτες και για τους καπιταλιστές. Ένα άλλο έργο του είναι “Η Οργάνωση της δουλειάς”. Σύμφωνα με την άποψη του Μπλάν για την εργασία, πρέπει να οργανωθούν κοινωνικά εργαστήρια, χρηματοδοτούμενα από το Κράτος και ελεγχόμενα από τους εργάτες, ως πρώτο βήμα για τον κοινωνικό μετασχηματισμό. Σημαντική θεωρείται η διατύπωση του Μπλάν ότι “Η Δικαιοσύνη θα αποκατασταθεί όταν ο καθένας θα παράγει ανάλογα με τις ικανότητές του και θα καταναλώνει ανάλογα με τις ανάγκες του”. Ο Κροπότκιν, εδώ, αναφέρεται στο μεγάλο έργο του Μπλάν “Ιστορία της Γαλλικής Επανάστασης” (12 τόμοι).

48. **Μινιέ Φρανσουά** (Mignet: 1796–1884). Γάλλος ιστορικός, γνωστός για το έργο του “Ιστορία της Γαλλικής Επανάστασης” (2 τόμοι, 1824). Στην Ελλάδα έχουν δημοσιευτεί, το 1926, αποσπάσματα από το έργο του Μινιέ και το έργο του Ματιέ, που επανεκδόθηκαν το 1989 με την ευκαιρία των 200 χρόνων από τη Γαλλική Επανάσταση από τις εκδόσεις “Παπαζήση”. (Βλέπε Α. Δ. Παπαδήμα-Μιχ. Δ. Στασινοπούλου “Ιστορία της Γαλλικής Επανάστασης” (2 τόμοι, με βάση τα έργα των F. Mignet– A. Ma-

thiez).

49. Την 9η Ιουλίου του 1789, η Εθνική Συνέλευση ανακηρύσσεται σε **Συντακτική Συνέλευση** για να δώσει το πρώτο γραπτό Σύνταγμα στη Γαλλία, ύστερα από πρόταση του Μιραμπώ. Την 10η Οκτωβρίου του 1789, η Συντακτική συνέλευση ψήφισε το Σύνταγμα του 1789. Την 30η Σεπτεμβρίου του 1791, έληξαν οι εργασίες της και την επομένη άρχισαν οι εργασίες της Νομοθετικής Συνέλευσης.

50. Το βράδυ της 4ης Αυγούστου του 1789, υπό την απειλή του “Μεγάλου Φόβου”, δηλαδή του μεγάλου αγροτικού ξεσηκωμού, ο υποκόμης ντε **Νουάιγ**, κουνιάδος του Λαφαγιέτ, πρότεινε τα ακόλουθα μέτρα: α) Να εκδοθεί προκήρυξη ότι στο εξής οι φόροι θα πληρώνονταν από όλους τους πολίτες, αναλόγως των εισοδημάτων τους. β) Τα φεουδαρχικά δικαιώματα μπορεί να εξαγοραστούν από τις κοινότητες με χρήμα ή με άλλα δίκαια ανταλλάγματα. γ) Οι φεουδαρχικές αγγαρείες και οι άλλες προσωπικές δουλείες θεωρούνται καταργημένες, δίχως εξαγορά.

Τις προτάσεις του Ναυάιγ υποστήριξε ο δούκας του **Αιγγυγιόν**, ένας από τους πλουσιότερους κτηματίες της Γαλλίας, λέγοντας: “Ο λαός ζητάει να αποσεισει το ζυγό που τον πιέζει τόσους αιώνες και οι υπερβασίες του συγχωρούνται, αν αναλογιστεί κανείς τις καταχρήσεις των οποίων υπήρξε θύμα”.

Πρέπει να σημειώσουμε ότι, πριν τις προτάσεις του υποκόμη ντε **Νουάιγ**, η Συνέλευση προσανατολιζόταν στην κατάπιξη των αγροτικών εξεγέρσεων. Τα αυστηρότερα μέτρα, μάλιστα, προτεινόταν από τους αντιπροσώπους της Τρίτης τάξης, που θεωρούσαν ότι οι εξεγέρσεις των αγροτών υποκινούνταν από τους αριστοκράτες.

51. Οι καταναγκαστικές υποχρεώσεις των αγροτών προς τους γαιοκτήμονες διακρίνονταν σε προσωπικές υποχρεώσεις, τις λεγόμενες **προσωπικές δουλείες** (servitudes personnelles) και σε υποχρεώσεις σχετικά με τα πράγματα (γη, προϊόντα κ.λπ.), τις λεγόμενες **εμπράγματατες δουλείες** (servitudes réelles). Οι προ-

σωπικές αγγαρείες των αγροτών ήταν πολλές και αρκετά ιδιόμορφες. Για παράδειγμα, ορισμένοι γαιοκτήμονες υποχρέωναν τους χωρικούς να μένουν άυπνοι όλη τη νύχτα και να χτυπούν τα νερά των λιμνών για να μην ενοχλείται ο ύπνος τους από τα κοάσματα των βατράχων. Στις εμπράγματες δουλείες περιλαμβάνονταν το ενοίκιο για τη χρήση της γης, η απόδοση στο γαιοκτήμονα ενός μέρους από τη σοδειά, κ.λ.π.

52. Το 1861 έχουμε τη νομοθετική κατάργηση της δουλοπαροικίας στη Ρωσία.

53. Η Σταλ (Madame de Staël: 1766–1817) ήταν κόρη του Νεκέρ, του υπουργού των Οικονομικών του Λουδοβίκου ΙΣΤ', και μία από τις σημαντικότερες μορφές του γαλλικού Ρομαντισμού της εποχής της. Με το έργο της "Περί της Λογοτεχνίας στις σχέσεις της με τους κοινωνικούς θεσμούς" (1800) έθεσε τις βάσεις της ιστορικοπολιτιστικής και συγκριτικής μελέτης των λογοτεχνικών έργων. Το 1803, πήγε στη Γερμανία όπου απέκτησε σχέση με τον Γκαίτε, τον Σίλερ, τον Φίχτε και τον Σλέγκελ. Το κυριότερο βιβλίο της, το "Περί της Γερμανίας", που δημοσιεύτηκε για πρώτη φορά στο Λονδίνο το 1813, επειδή η γαλλική αστυνομία είχε απαγορεύσει την έκδοσή του, περιέχει λεπτομερή στοιχεία για τη γερμανική φιλοσοφία, τη γερμανική λογοτεχνία και το γερμανικό πολιτισμό. Σχετικά με την Γαλλική Επανάσταση, η Σταλ έγραψε ένα έργο που φέρει τον τίτλο "Στοχασμοί πάνω στα κυριότερα γεγονότα της Γαλλικής Επανάστασης". Επιδοκίμασε με ενθουσιασμό τις φιλελεύθερες ιδέες της Γαλλικής Επανάστασης και αντιτάχθηκε στους γιακωβίνους.

54. Μιρ ονομαζόταν η αγροτική κοινότητα στη Ρωσία από τον 12ο αιώνα μέχρι τις αρχές του 20ου. Το Μιρ ήταν μία αυτοδιοικούμενη κοινότητα που έλεγχε τα κοινοτικά εδάφη, τα κοινοτικά δάση, τους τόπους κυνηγιού και αλιείας και τους χερσότοπους. Οι Ναρόντνικοι θεωρούσαν το Μιρ ως το φυτώριο της μελλοντικής σοσιαλιστικής κοινωνίας.

Ο Μιχαήλ Μπακούνιν, επίσης, έβλεπε θετικά την ύπαρξη του

Μιρ και έγραφε: "αμέτρητες ιστορικές εμπειρίες, σκληρές και πικρές, έκαναν τελικά τις λαϊκές μάζες όλων των χωρών ή, ας πούμε, τουλάχιστον όλων των Ευρωπαϊκών, να καταλάβουν ότι δεν μπορούν να περιμένουν τίποτα από τις προνομιούχες τάξεις και τα σημερινά Κράτη και, γενικά, από τις πολιτικές αλλαγές κι ότι θα μπορέσουν να χειραφετηθούν μόνο με τις δικές τους προσπάθειες, διαμέσου της Κοινωνικής Επανάστασης. Αυτό ακριβώς είναι που καθορίζει το παγκόσμιο ιδανικό, που εμψυχώνει σήμερα αυτές τις μάζες και τις ενεργοποιεί.

Αυτό το ιδανικό υπάρχει, άραγε, και στη σκέψη του ρώσικου λαού; Αναμφίβολα, ναι. Και δε χρειάζεται καθόλου να διεισδύσει κανείς βαθιά στην ιστορική συνείδηση του λαού μας, για να επισημάνει τα ουσιαστικά στοιχεία του.

Το πρώτο και πιο βασικό από αυτό τα στοιχεία είναι η πεποίθηση, που τη συμμερίζεται όλος ο λαός, ότι η γη, που ποτίζεται με τον ιδρώτα του κι αποφέρει καρπούς με τη δουλειά του, όλη η γη, ανήκει στο λαό.

Το δεύτερο στοιχείο, που κι αυτό είναι εξίσου σημαντικό, είναι ότι δικαίωμα απόλαυσης των αγαθών της δεν ανήκει στο άτομο, αλλά σε ολόκληρη την κοινότητα, το μιρ, που μοιράζει προσωρινά τη γη ανάμεσα στα άτομα.

Το τρίτο στοιχείο, που δεν είναι λιγότερο σημαντικό από τα προηγούμενα, είναι η σχεδόν απόλυτη αυτονομία, η συλλογική αυτοκυβέρνηση του μιρ και συνακόλουθα, η φανερή εχθρότητα της κοινότητας απέναντι στο Κράτος". (Βλέπε Μιχαήλ Μπακούνιν "Κρατισμός και Αναρχία", εκδόσεις "Ελεύθερος Τύπος").

55. Ο Σαιν-Ζυστ (Saint-Just: 1767–1794) ήταν 22χρονών όταν ξέσπασε η Γαλλική Επανάσταση. Την 19η Φεβρουαρίου του 1794, σε ηλικία 27 χρονών, γίνεται πρόεδρος της Συμβατικής και την 28η Ιουλίου του 1794 ανεβαίνει μαζί με τον Ροβεσπιέρο στη λαϊμητόμο. Ήταν οπαδός του Ρουσσώ και είχε μελετήσει με πάθος, πριν από την Επανάσταση, το "Κοινωνικό Συμβόλαιο". Τα ποιήματά του που έγραψε πριν την επανάσταση έχουν ένα αντι-

θησκευτικό, αντιβασιλικό και αντιαριστοκρατικό χαρακτήρα. Μισήθηκε πολύ για τις πράξεις του κατά την περίοδο της Τρομοκρατίας και οι εχθροί του τον αποκαλούσαν “αιματοβαμμένο τίγρη” και “αρχάγγελο του θανάτου”.

56. Την 14η Ιουλίου του 1791, ψηφίζεται από την Εθνοσυνέλευση η **κατάργηση του δικαιώματος της απεργίας και των εργατικών συνδικάτων.**

57. Το Παρίσι, κατά τους χρόνους της Γαλλικής Επανάστασης, ήταν χωρισμένο σε 48 τομείς (sections). Ο κάθε τομέας λειτουργούσε μέσα σε συνθήκες ενεργού συμμετοχής των πολιτών και διέθετε τη δική του ένοπλη δύναμη. Οι τομείς έστελναν τους αντιπροσώπους τους στο Γενικό Συμβούλιο που έδρευε στο Δημαρχείο.

58. Οι **Προνδίνιοι** ήταν μία από τις πολιτικές ομαδοποιήσεις, κατά τη διάρκεια της Γαλλικής Επανάστασης. Ονομάστηκαν έτσι επειδή οι αντιπρόσωποί τους προέρχονταν από την περιοχή της Πρόνδης. Αποτελούσαν τη μετριοπαθή πτέρυγα της Επανάστασης και εκπροσωπούσαν τα συμφέροντα των επιχειρηματιών και των τοπικών κυβερνητικών υπαλλήλων.

59. Ονομάστηκαν **Εμπερτιστές** (Hébertistes) από τον Εμπέρ (Hébert: 1757-1794). Οι εμπερτιστές εκτελέστηκαν κατά τη διάρκεια της Τρομοκρατίας του Ροβεσπιέρου, την 24η Μαρτίου του 1794.

60. Σε αντίθεση με όσα υποστηρίζει εδώ ο Κροπότκιν, είναι γενικά παραδεκτό ότι η **Βανδέα** (Vendée) ήταν μία αντεπαναστατική εξέγερση, που έλαβε το όνομά της από τον ομώνυμο γαλλικό Νομό. Οι εξεγερμένοι ήταν επηρεασμένοι από την προπαγάνδα των ευγενών και του αντιδραστικού κλήρου και ξεσηκώθηκαν την 10η Μαρτίου του 1793. Στην αρχή υπήρχαν διάφορες εστίες εξέγερσης, αλλά αργότερα συνενώθηκαν σε μία στρατιά που ονομάστηκε “Καθολική Ρωμαϊκή Στρατιά” και μετά “Μεγάλη Στρατιά”. Η εξέγερση νικήθηκε από τη Συμβατική, αλλά διατηρήθηκαν μερικές εστίες αντίστασης. Ο Ναπολέων κατέπνιξε

μία τελευταία εξέγερση στη Βανδέα, την 15η Μαΐου του 1800. Ο Βίκτωρ Ουγκώ έγραψε για την αντεπαναστατική εξέγερση της Βανδέας: “ιποτική και πρωτόγονη, χτίζοντας, τελείως παράλογα, ένα φράγμα που θα εμπόδιζε το φως να διαλύσει τα σκότη· η άγνοια, με πείσμα, με αποβλάκωση, με λεβεντιά, ν’ αντιστέκεται στην αλήθεια, στη δικαιοσύνη, στο δικαίωμα, στη λογική, στη λύτρωση· ένας οχτάχρονος τρόμος, μία ερείπωση δεκατεσσάρων νομών, ένα ρήμαγμα των χωραφιών, μία καταστροφή των καρπών, μία πυρπόληση των χωραφιών, ένα γκρέμισμα των πόλεων, μία λεηλασία των σπιτιών, μία σφαγή των γυναικόπαιδων, ένας δαυλός μέσα στις καλύβες, ένα ξίφος μέσα στις καρδιές, μία ασυναίσθητη απόπειρα πατροκτονίας, ο φόβος του πολιτισμού, η ελπίδα του Πιτ – να τι ήταν ο πόλεμος εκείνος”.

61. Οι **Ουσιίτες** (Hussites) ήταν οπαδοί του Πιαν Ους (1371-1415), του θεωρητικού της τσέχικης Μεταρρύθμισης. Ο Πιαν Ους ήταν υποστηρικτής του Άγγλου Τζων Γουήκλιφ που η διδασκαλία του είχε απαγορευτεί στη Βοημία. Με τα κηρύγματά του, ο Πιαν Ους, μαστίγωνε τον καθολικό κλήρο, εναντιωνόταν στον πλούτο, τη διαφθορά του κλήρου και την αγοραπωλησία των εκκλησιαστικών αξιωμάτων και μιλούσε κατά της γερμανικής κατοχής στη Βοημία. Πηγή της πίστης έπρεπε να είναι, σύμφωνα με τον Ους, οι “Άγιες Γραφές” και όχι τα διατάγματα της επίσημης εκκλησίας. Αφορίστηκε το 1414 και ρίχτηκε στη φυλακή. Παρέμεινε πιστός στις απόψεις του και γι’ αυτό καταδικάστηκε από το εκκλησιαστικό συμβούλιο σαν αιρετικός. Ο θάνατός του, το 1415, οδήγησε στο ξέσπασμα του επαναστατικού κινήματος των Ουσιτών. Ο Μιχαήλ Μπακούνιν γράφει για το κίνημα των Ουσιτών: “Στο 15ο αιώνα έχουμε την ένδοξη και μερικές φορές νικηφόρα, καθαρά λαϊκή επανάσταση των τσέχων ουσιτών. Αφήνοντας κατά μέρος τις θρησκευτικές τους αρχές, που τις θεωρούμε σαν πρόσχημα, βρίσκονταν, αναμφίβολα, πολύ πιο κοντά στα ιδανικά της ανθρώπινης αδελφότητας και της ελευθερίας του λαού από κείνους τους καθολικούς η προτεστάντες

που τους διαδέχτηκαν. Πρέπει να προσέξουμε τον κατάφωρα κοινωνικό και αντικρατικό χαρακτήρα αυτής της επανάστασης". (Βλέπε Μιχαήλ Μπακούνιν "Κρατισμός και Αναρχία", εκδόσεις "Ελεύθερος Τύπος").

62. "Δύο Φίλοι της Ελευθερίας" (Deux amis de la liberté). Με το ψευδώνυμο αυτό δημοσίευσαν το πολύτομο έργο τους με τον τίτλο "Ιστορία της Γαλλικής Επανάστασης" ο Κερβερσώ και ο Κλαβελέν.

63. Νταλό (Dalloz). Γαλλικός εκδοτικός οίκος που ιδρύθηκε το 1824 στο Παρίσι από τους δικηγόρους Ντεζιρέ και Αρμάνδο Νταλό. Αμέσως με την ίδρυσή του άρχισε να εκδίδει τη Συλλογή της Γαλλικής Νομοθεσίας.

64. Ο Κροπότκιν στο μεγάλο έργο του για τη Γαλλική Επανάσταση (The Great French Revolution, 1789-1793", σελίδα 261, εκδόσεις Elephant) αναφέρεται στο έργο του καθηγητή Καρέεφ (Kareïev) "Οι αγρότες και το αγροτικό ζήτημα κατά το τελευταίο τέταρτο του 18ου αιώνα".



